

autori: Rolf Gollob i Peter Krapf

Podučavati demokratiju

Zbirka modela za obrazovanje za demokratiju i ljudska prava

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE

Podučavati demokratiju

**Zbirka modela za obrazovanje za demokratiju
i ljudska prava**

Uređivači/autori:

Rolf Gollob Peter Krapf

Ilustracije: Peti Wiskemann

Knjiga VI

u seriji

Knjiga I do VI

**Obrazovanje za demokratiju i ljudska prava u školskoj
praksi**

Nastavne jedinice, pojmovi, metodi i modeli

Publikacija Savjeta Evrope

Mišljenja izrečena u ovom djelu odgovornost su autora i ne odražavaju nužno zvanični stav Savjeta Evrope.

Sva prava su zadržana. Ni jedan dio ovog izdanja ne smije se prevoditi, umnožavati ili prenositi u bilo kojem obliku ili na bilo koji način, elektronski (CD, internet, itd.) ili mehanički, uključujući i fotokopiranje, snimanje i bilo kakvo pohranjivanje informacija, bez prethodnog pismenog odobrenja Odjeljenja za javno informisanje, Uprave za komunikacije (F-67075 Strasbourg Cedex ili publishing@coe.int).

Ovu knjigu sačinio je, dizajnirao i uredio IPE (Međunarodni projekti u obrazovanju - International Projects in Education;; www.phzh.ch/ipe), centar pri Univerzitetu za obrazovanje učitelja u Zurichu (PHZH - - Pädagogische Hochschule Zürich).

Publikaciju je sufinansirala SDC – Švajcarska agencija za razvoj i saradnju (*Swiss Agency for Development and Cooperation - SDC*).

International Projects in Education
Transferzentrum für internationale Bildungsprojekte

Schweizerische Eidgenossenschaft
Confédération suisse
Confederazione Svizzera
Confederaziun svizra

Swiss Agency for Development
and Cooperation SDC

Tekst je lektorisalo Odjeljenje za izradu dokumenata i publikacija (DPPD),
Savjet Evrope

Prevodilac: Bojka Djukanovic
Lektura: Bojka Djukanovic

Ilustracije: Peti Wiskemann
Naslovna strana: Peti Wiskemann
Prelom: Ogham/Mourreau

Izdaje Savjet Evrope
F-67075 Strasbourg Cedex <http://book.coe.int>

ISBN 928-92-871-6332-5
© Savjet Evrope, decembar 2008
Štampano u Belgiji

Koautori i saradnici

Emir Adžović - Bosna i Hercegovina
Saliha Agić - Bosna i Hercegovina
Suad Alić - Bosna i Hercegovina
Irena Batić - Bosna i Hercegovina
Emina Dedić - Bosna i Hercegovina
Elisabeth Hösli - Švajcarska
Mirjana Knežević - Bosna i Hercegovina
Dunja Lazić - Bosna i Hercegovina
Franziska Gerster - Švajcarska
Helen Lehmann - Švajcarska
Sabrina Marruncheddu - Švajcarska
Michel Herode - Belgija
Reto Moritzi - Švajcarska
Monique Nobs - Švajcarska
Michel Rapp - Njemačka
Valerie Shaw – Ujedinjeno Kraljevstvo
Vedrana Spajić-Vrkaš - Hrvatska
Keith Sprague - Švajcarska
Zoran Stojanović - Bosna i Hercegovina
Zdravko Sunkić - Bosna i Hercegovina
Valerie Travis – Velika Britanija
Kemal Velagić - Bosna i Hercegovina
Wiltrud Weidinger - Švajcarska

Sadržaj

Uvod.....	9
Poglavlje 1 – Stvaranje razredne atmosfere	
Uvod	11
1.1. Podudarne kartice	12
1.2. Prava, odgovornosti i pravila u razredu	13
1.3. Identitet grba	15
1.4. Buket cvijeća	17
1.5. Kineski štapići	18
Poglavlje 2 – Pojašnjavanje vrijednosti	
Uvod	19
2.1. Igra splava	20
2.2. Sistemi vrijednosti	21
2.3. Životna filozofija	23
Poglavlje 3 - Upoznavanje ljudskih prava	
Uvod	25
3.1. Plakat o ljudskim pravima	27
3.2. Kanapi	29
3.3. Drvo ljudskih prava.....	30
3.4. Vožnja balonom.....	31
3.5. Želje i potrebe	33
3.6. Kutija s blagom	34
Poglavlje 4 – Doživljavanje drugih	
Uvod	35
4.1. Svi različiti, svi jednaki	36
4.2. Razlika	37
4.3. Tačno ili netačno	38
4.4. Prvi utisci	39
4.5. Svi imamo predrasude	40
4.6. Svi smo ravnopravni ali neki su ravnopravniji od drugih.....	42
4.7. Turisti	43
4.8. <i>Globingo</i> : "Ljudsko biće je dio cijelog svijeta"	45

Poglavlje 5 – Omogućiti djelovanje pravde

Uvod	47
5.1. Nije pravedno.....	48
5.2. Izuzetak	49
5.3. Igra <i>puzzle</i> (slagalice)	50
5.4. Uloga zakona	51
5.5. Gledišta o pravdi	53

Poglavlje 6 – Razumijevanje političke filozofije

Uvod	55
6.1. Osnovni koncepti političke misli	56
6.2. Stavovi prema moći.....	57
6.3. Da sam mađioničar.....	59

Poglavlje 7 – Učestvovanje u politici

Uvod	61
7.1. Zidovi tišine.....	62
7.2. Moji stavovi o diktaturi	63
7.3. Upitnik o stavovima prema promjeni	64
7.4. Projekat planiranja.....	67
7.5. Mi i svijet	69
7.6. Treba li da učestvujemo u politici?	71
7.7. Kako vlast utiče na naš život?.....	73
7.8. Načini participacije u demokratiji	74
7.9. Politički ciklus	75

Poglavlje 8 – Kako se nositi sa konfliktima

Uvod	79
8.1. Pobjeda-pobjeda rješenja	80
8.2. Strukturisani pristup rješavanju konflikta	81
8.3. Porodični i vršnjački konflikt	83
8.4. <i>Brainstorming</i> o konfliktu i miru	84
8.5. Kipovi	85
8.6. Kažnjavanje naspram pozitivnog rješavanja konflikta	86
8.7. Manjine	88
8.8. Slike rata i mira	90

Ilustracije

Uvod	91
1. Stvaranje razredne atmosfere	92
2. Pojašnjavanje vrijednosti	93
3. Upoznavanje ljudskih prava.....	94
4. Doživljavanje drugih	95
5. Omogućiti djelovanje pravde.....	96
6. Razumijevanje političke filozofije	97
7. Učestvovanje u politici	98
8. Kako se nositi sa konfliktima.....	99

Uvod

1. Što ova knjiga nudi?

Ova knjiga sadrži zbirku od 47 vježbi i modela za Obrazovanje za demokratiju i ljudska prava (EDC/HRE) u školama kao i u neformalnom obrazovanju. Ovi modeli podučavanja osiguravaju okvir za podsticanje učenika, te daju primjere i pomažu razumijevanju opštih principa demokratije i ljudskih prava.

Korisnik će uvidjeti da mnogi od tih modela podučavanja ne zahtijevaju prevelike resurse koji su jednostavni. (niskobudžetni princip).

U lekciji ili nastavnoj jedinici, poželjno je da ne bude više od četiri lekcije, ovi modeli se moraju uklopiti u kontekst, pritom obično slijedeći trostepenu strukturu:

1. Lekcija ili nastavna jedinica počinje uvodom kako bi se objasnila tema lekcije, njena svrha i ciljevi. Učenici postaju zainteresirani za temu.
2. Učenici primaju uputstva kako da obave zadatak i potrebne materijale. Oni potom počinju sa svojim aktivnostima.
3. Ovo je faza pažljivog promišljanja, rasprave i uputstava. Uobičajene metode su povratne informacije od učenika, razredne rasprave, kritičko razmišljanje i uputstva nastavnika kako bi se uveo ključni koncept osnovnog modela. Bez te treće faze, učenici će steći utisak da je to samo igranje.

Faze 1 i 3 nijesu uključene u prezentaciju modela (faza 2). Uvodi u poglavljima daju kratko objašnjenje o ključnom konceptu ili pitanju koje je u fokusu vježbi u tom dijelu. Ovdje se može naći podrška za fazu 3. Ciljna grupa ove knjige jeste iskusniji nastavnik i nastavnik koji je spreman da potroši dio vremena na pažljivu pripremu lekcije. Priprema prije svega predstavlja pažljivo razmišljanje, fokusirajući se na fazu 3. Koje ću povratne informacije dobiti od učenika? Koja će osjećanja ova vježba pobuditi? Koji je ključni koncept koji bi moji učenici trebalo da razumiju? Kako planiram da ga uvedem? Na koji se način može poslije primijeniti?

Koja pitanja nastavnik izabere i način na koji on ili ona odgovora na njih razlikovaće se, u zavisnosti od specifične grupe učenika, njihovog doba i kulture kojoj pripadaju. Opisali smo primjere kako primijeniti neke od modela u ovoj knjizi kao i u ostalim knjigama ove Obrazovanje za demokratiju i ljudska prava edicije.

Mnoge vježbe mogu se prilagoditi različitim starosnim grupama, jer nivo razmišljanja može varirati. Međutim, neki modeli su kompleksniji i apstraktniji od drugih i stoga primjereniji za malo naprednije učenike.

2. Zajednički evropski pristup obrazovanju za demokratiju i ljudska prava

Korisnik će otkriti da modeli slijede različite pristupe učenju i podučavanju. Neki se fokusiraju na stvaranje autentičnog iskustva (npr. „buket cvijeća“, ili „igra *puzzle* (slagalice)“), drugi pak naglašavaju učeničku aktivnost tokom igranja uloga (npr. „Turisti“). Postoji i treća kategorija materijala koja se fokusira na specifične teme i koja se više zasnova na materijalima (npr. „Osnovni koncept političke misli“). Konačno, tu su dizajni za projektni rad koji vodi ka proizvodu (npr. „Plakat o ljudskim pravima“).

Veliki broj raznovrsnih pristupa odražava činjenicu da su ovoj knjizi doprinijeli autori iz svih djelova Evrope. Oslanjali su se na razne izvore i tradicije učenja i podučavanja i izabrali modele koje poznaju iz svog praktičnog iskustva i testiranja u razredu.

Međutim, postoji zajedničko razumijevanje obrazovanja za demokratiju i ljudska prava koje se provlači kroz svaki dio ove knjige; u obrazovanju za demokratiju i ljudska prava metod prenosi poruku. Nastava o demokratiji i ljudskim pravima mora se odvijati u duhu tih principa, odnosno, kroz demokratiju i ljudska prava. Stoga ti modeli slijede princip učenja zasnovanog na zadacima i učenja kroz vlastito iskustvo. Ovakvo zajedničko razumijevanje može se uistinu nazvati *evropskim pristupom*.

Izvorna verzija ove knjige napisana je kao podrška seminarima za edukaciju nastavnika u oblasti obrazovanja za demokratiju i ljudska prava organizovanih u Bosni i Hercegovini nakon rata (1992-95). Savjet Evrope organizovao je seminare za nastavnike 1996.godine, a te aktivnosti su se nastavile do 2006. Cilj tih seminara bio je da se podrži proces izgradnje mira nakon rata. Obrazovanje za demokratiju i ljudska prava trebalo bi da podstakne mladu generaciju da razvije političku kulturu koja podržava moderno pluralističko i tolerantno društvo sa stabilnim demokratskim institucijama.

U prve dvije godine, autori ove knjige zajedno su radili na edukaciji nastavnika širom Bosne i Hercegovine tokom ljetnih seminara koji su trajali do dvije sedmice. Zaključili smo da su nastavnici jako zainteresovani i spremni da prihvate izazov podučavanja svojih učenika o demokratiji i ljudskim pravima. Međutim, oni su hitno tražili materijale koji bi ih usmjeravali i pomogli im u njihovom radu. Za jednu godinu, napisano je prvo izdanje ove knjige. Uskoro je postalo poznato pod nazivom „Plava knjiga“, zbog svoje povezanosti sa Savjetom Evrope, a uveliko su je koristili, ne samo nastavnici u Bosni i Hercegovini, već i u drugim zemljama uključujući i Rusku Federaciju, Moldaviju, Hrvatsku, Srbiju i Crnu Goru. Povratne informacije korisnika doprinijele su poboljšanom izdanju iz 2000- te. Utvrdili smo da je velikom broju nastavnika potrebno usmjeravanje i podrška kada se radi o učenju zasnovanom na zadacima i integraciji učenja zasnovanog na zadacima i konceptualnog učenja, kao što je već spomenuto kroz gore navedeni trostepeni model.

Odgovorili smo tako što smo razvili model podučavanja koji detaljno opisuje korake u jedinici od četiri lekcije. Revidirane verzije tih modela mogu se naći u knjigama III, IV i V iz ove serije o obrazovanju za demokratiju i ljudska prava.

Ovo izdanje modela podučavanja obrazovanja za demokratiju i ljudska prava više se ne odnosi na specifičan kontekst u Bosni i Hercegovini. S obzirom da modeli podučavanja predstavljaju zajednički evropski pristup prema obrazovanju za demokratiju i ljudska prava, mogu se koristiti širom Evrope, kao i u drugim dijelovima svijeta. Različiti autori jedinstveni su kao svojevrzni hor, pjevaju istu pjesmu, ali različitim glasovima. Ovo omogućava korisnicima da izaberu i probaju različite pristupe i tradicije u okviru evropskog pristupa obrazovanju za demokratiju i ljudska prava.

Priznanja

Ovim putem želimo da se zahvalimo svim autorima koji su doprinijeli ovoj knjizi i pružili cijelo bogatstvo ideja i pristupa. Isto tako izražavamo našu zahvalnost nastavnicima, pedagoškim savjetnicima, trenerima i članovima grupa procjenitelja portfolia u Bosni i Hercegovini, koji su testirali modele i dali nam vrijedne povratne informacije. Zahvaljujemo gospodama Olöf Olafsdottir i Sarah Keating-Chetwynd iz Savjeta Evrope na njihovom strpljenju, ohrabrivanju i podršci za potpunu realizaciju projekta. SDC (Švajcarska agencija za razvoj i saradnju, Bern) dala je velikodušan doprinos kojim je omogućeno IPE (Međunarodni projekti u obrazovanju), institutu Pedagoškog fakulteta Univerziteta u Zürichu, da nadzire projekt. Na kraju, specijalna zahvala gospodinu Emiru Adžoviću, Savjet Evrope, Sarajevo, za njegovu nepokolebljivu potporu na svim seminarima za edukaciju nastavnika u Goraždu, Brčkom, Sarajevu, Banja Luci i drugdje, na kojima smo uveli „Plavu knjigu“ i dobili povratne informacije koje su unesene u ovu novu revidiranu verziju.

Zürich i Weingarten, juli 2008

Rolf Gollob

Peter Krapf

Poglavlje 1 - Stvaranje atmosfere u učionici

Uvod

Slika prikazuje učenike koji rade u učionici. Na lijevoj strani, dječak i djevojčica rade zajedno, njihovi materijali, uključujući i globus, nalaze se na stolu. Izgleda kao da o nečemu raspravljaju. U pozadini, učenik ili možda nastavnik nešto objašnjava. Djevojčica s desne strane podigla je ruku i čeka da je prozovu. Svi u razredu predano rade i čini se da uživaju u tome. Atmosfera u učionici od ključne je važnosti za efikasan rad i učenje.

Ovih pet vježbi fokusira se na to kako stvoriti, ili ponovo uspostaviti, atmosferu u razredu koja omogućava učenicima da se osjećaju ugodno i sigurno. Ovaj osnovni zahtjev podržava efikasnost nastave i učenja, jer ometanja obično postaju prioritet i oduzimaju i vrijeme i energiju.

Obrazovanje za demokratiju i ljudska prava ima mnogo toga zajedničkog sa dobrim podučavanjem. Ovo se ne odnosi samo na ovih pet modela već na sve vježbe u ovoj knjizi.

Ovi modeli, međutim, nijesu primarno zamišljeni kao sredstva za upravljanje razredom. Oni nose dublju, značajniju poruku. Danas je obrazovna reforma umnogome pitanje na koji način napraviti korak dalje od izlaganja utvrđenog, naizgled svezremenog korpusa znanja i uvida ka dinamičnijem konceptu cjeloživotnog učenja koje više zahtijeva razvoj kompetencija nego gomilanje podataka. Iz ove perspektive, škola se smatra mikro zajednicom – mjestom gdje učenici nailaze na razna iskustva i probleme koji imaju mnogo toga zajedničkog sa životima odraslih. Stoga bi učenici trebalo da uče kako da se nose s takvim problemima u školi. Ove vježbe pomažu učenicima da njihova mikro zajednica funkcionise time što upoznaju jedni druge, usuglašavaju pravila unutar grupe, dijele lična iskustva jedni s drugima i razvijaju samopoštovanje, definišu vlastiti identitet unutar grupe i u saradnji s drugima. Ovi zadaci jednako su važni i prikladni za mlađe i starije učenike, ali će nivo razmišljanja biti različit.

Konačno, u okvirima obrazovanja za demokratiju i ljudska prava, ove vježbe nose jasnu poruku podučavanja *kroz* ili *u* duhu demokratije i ljudskih prava. Svaki učenik je individua koja zajednici učenika i nastavnika u razredu dodaje nešto posebno i lično. Prema svakom učeniku treba se ophoditi zainteresovano i sa poštovanjem. Svako pravilo trebalo bi da se primjenjuje jednako na sve. To znači: „Ono što očekujem od drugih oni mogu očekivati od mene.“ Učenici bi trebalo da budu svjesni ove poruke, stoga su promišljanje i kritičko razmišljanje u razredu od suštinskog značaja.

Zadatak 1.1. – Podudarne kartice

Obrazovni cilj	Ova vježba osposobljava učenike da ostvaruju kontakt s drugima na neprijeteći način.
Napomena	Nastavnici mogu da koriste ovu vježbu kako bi procijenili potrebe u učenju i očekivanja svojih učenika.
Materijali	Špil karata koje čine parove.

Postupak

1. Nastavnik nasumce dijeli kartice i traži od učenika da pronađu drugu polovinu.
2. Kada su pronašli jedno drugo, učenici potroše 5 do 10 minuta tražeći neke osnovne informacije jedni o drugima:
 - ime
 - porodica
 - gdje žive
 - omiljena životinja ili pop grupa ili fudbalski tim ili boja itd.
3. Učenici se vraćaju na plenum. Svaki učenik ima priliku da ostatku grupe kratko prikaže svoga partnera.¹
4. Učenici posjedaju u krug. Kako bi dali povratne informacije, nastavnik podstiče učenike da komentarišu šta im je novo ili šta je na njih ostavilo poseban utisak.

Dodatak

Ova aktivnost može se dalje razviti tražeći, na primjer na nivou osnovne škole, da zajedno sjednu svi učenici čija je najdraža boja crvena, kako bi se stvorila mala raspravna grupa.

Varijacija

Učenici istražuju različite načine za prezentaciju svojih informacija, na primjer kroz pantomimu, mogu napraviti plakat kojim se reklamira njihov partner ili mogu napisati pjesmu.

Materijali

Špil karata na kojima je napisan i nacrtan predmet koji partner ima na drugoj kartici.

Kartice bi trebalo da prikazuju tekst i slike koje bi omogućile mlađim učenicima sa poteškoćama u učenju da u potpunosti učestvuju u vježbi.

ruža – trn	dan - noć	nož - viljuška	cipela – čarapa
svjetlo – tama	so - biber	olovka - papir	sto - stolica
vruć– hladan	visoko - nisko	jak - slab	dolje - gore
uključen - isključen	otvoren - zatvoren	veliki – mali	brzo - sporo
čist - prljav	hrapav- gladak	stati - ići	start - cilj
dobar – loš	da - ne	prijatelj – neprijatelj	debeo - mršav
sunce - mjesec	brat - sestra	dječak - djevojčica	

¹Ovo treba da se objasni prilikom uvođenja vježbe kako bi učenici mogli da odluče koliko toga žele o sebi da otkriju.

Vježba 1.2. – Prava, odgovornosti i pravila u učionici

<p>Obrazovni ciljevi</p>	<p>Ova aktivnost uvodi pristup „korak po korak“ sa učenicima kako bi se uspostavila demokratski usaglašena pravila za njihovu razrednu grupu.</p> <p>Učenici stiču osjećaj da je njihov doprinos važan i da imaju priliku da utiču na sastavljanje pravila. Razvijaju osjećaj „vlasništva“ i doživljavaju aktivno sudjelovanje u stvaranju zajednice u razredu kao mikro društva.</p> <p>Učenici postaju svjesni povezanosti između prava, odgovornosti i pravila (što su zakoni u kontekstu razreda).</p>
<p>Materijali</p>	<p>Veliki listovi papira koji su podijeljeni na tri djela.</p>

Postupak

1. Koristeći „igru“ formiranja grupe (npr. dijeljenje sparenih kartica kako bi se formirale grupe žonglera, violinista itd.) razred se dijeli u tri, šest ili devet grupa u zavisnosti od veličine razreda. Ne bi trebalo biti više od 5 učenika u grupi. Svaka grupa je A, B ili C.
2. Svaka grupa imenuje predstavnika. Nastavnik traži kratku povratnu informaciju od grupa – kako su izabrali svog predstavnika?
3. Svaka grupa ima list papira podijeljen na tri dijela. Koristeći gornji dio papira, zapisuju ono za što vjeruju da su prava svake osobe (uključujući i nastavnika) u svom razredu. Trebalo bi da zabilježe svaki predlog i svaki predlog treba da bude numerisan.
4. Učenici daju povratne informacije, vođeni pritom sljedećim pitanjima. Koliko dobro ste po vašem mišljenju uradili zadatak? Šta ste svi radili što je bilo od pomoći? Šta je odmoglo?
5. Učenici prosljeđuju svoj rad sljedećoj grupi (A do B, B do C, C do A).
6. Svaka grupa razmatra listu prava koju je napravila prethodna grupa, vođeni sljedećim pitanjima. Koje odgovornosti imamo da bi poštovali ta prava? Šta treba da radimo? Kako trebada se ponašamo? Na primjer: „Svako ima pravo da bude saslušan.“- „Mi imamo odgovornost da slušamo.“
Koristeći iste brojeve koje su korišćeni u odjeljku prava, učenici zapisuju odgovarajuću odgovornost (ako se ijedne mogu sjetiti) na centralnu trećinu papira.²
7. Doprinos nastavnika: pravila za pravila.
 - Odlučite o nekoliko pravila koja će biti istaknuta na vidnom mjestu u razredu.
 - Treba da budu pozitivno formulisana - URADI nešto radije nego NEMOJ nešto uraditi.
 - Moraju biti konkretna i opisivati određeno ponašanje, na primjer pravo da te saslušaju; mi imamo *odgovornost* da slušamo; *pravilo* – čuti dok drugi govore.
8. Učenici još jedanput razmjenjuju listove papira. Grupe razmatraju sve informacije prethodne dvije grupe i dogovaraju se o maksimalno pet pravila. Ova pravila se zapisuju masnim slovima na posljednju trećinu listova papira. Ova lista pravila se ptom odvaja i okači na zid. Predstavnik svake grupe objašnjava pravila svoje grupe cijelom razredu.
Rasprava koju vodi nastavnik. Učenici identifikuju suvišna pravila i dogovaraju se koje će duplikate izbrisati. Neke grupe možda neće biti spremne da dozvole da se njihova pravila izbrišu,

² Učenicima ponekad može biti teško da pronađu odgovornost za svako pravo

dok će druge grupe biti spremne. Učenici bi trebalo da donesu odluku sa kojom bi se svi složili. Možda bi bilo bolje da ostave duplikate za kasnije razmatranje, nego da isključuju određenu grupu iz rada.

9. Glasanje za pravila. Svaki učenik dobija četiri žetona da glasa za pravila koja on smatra da bi trebalo da važe za njihov razred. Mogu glasati dodjeljivanjem žetona kako oni to žele, npr. mogu željeti da daju sve svoje glasove za jedno pravilo ili da ih jednako raspodijele. Četiri pravila sa najvećim brojem glasova postaju pravila tog razreda. Mogu se napisati, može ih potpisati svaki učenik a zatim se mogu istaknuti na vidnom mjestu u razredu.
10. Zajedničko promišljanje. Šta je pomoglo? Šta je odmoglo? Na koji način ste doprinijeli aktivnostima? Jeste li primijetili da su doprinosi nekog drugog u razredu bili korisni? Šta su oni uradili?

Ovo je prva prilika za razred da počne primjenjivati i jačati svoja pravila. Nastavnik može pohvaliti učenika zbog poštovanja pravila. Ako je ikako moguće, nastavnik bi trebalo da ignoriše one kojih ih ne poštuju, u suprotnom, omogućiće im da se nađu u središtu pažnje iz negativnih razloga.

Zadatak 1.3. – Identitet grba

Obrazovni ciljevi	Podsticanje samopouzdanja, pojedinci se podstiču da prepoznaju i ističu svoje pozitivne strane. Grupe pronalaze svoje zajedničke ciljeve.
Napomena	Ovaj vježba omogućava učenicima da se vrlo brzo aktivno uključe. Idealna je za tek formiranu grupu ili na početku treninga.
Materijali	Plakat s grbom za svaku grupu, bojice ili olovke, slike iz časopisa, itd.

Postupak

- Koristeći „igru“ formiranja grupe (npr. dijeljenje sparenih karata kako bi se formirale grupe žonglera, violinista itd.) razred se dijeli u tri, šest ili devet grupa zavisno od veličine razreda. Ne bi trebalo da bude više od 5 učenika u grupi. Svaka grupa je A, B ili C.
- Učenici rade u grupama od četiri člana. Svakom učeniku data je skica grba koja je podijeljena u četiri djela i ispod ima svitak. Dijelovi iz druge kopije mogu već biti izrezani kako bi se mogli zalijepiti na glavni grb kad bude gotov.
- Zadaci:

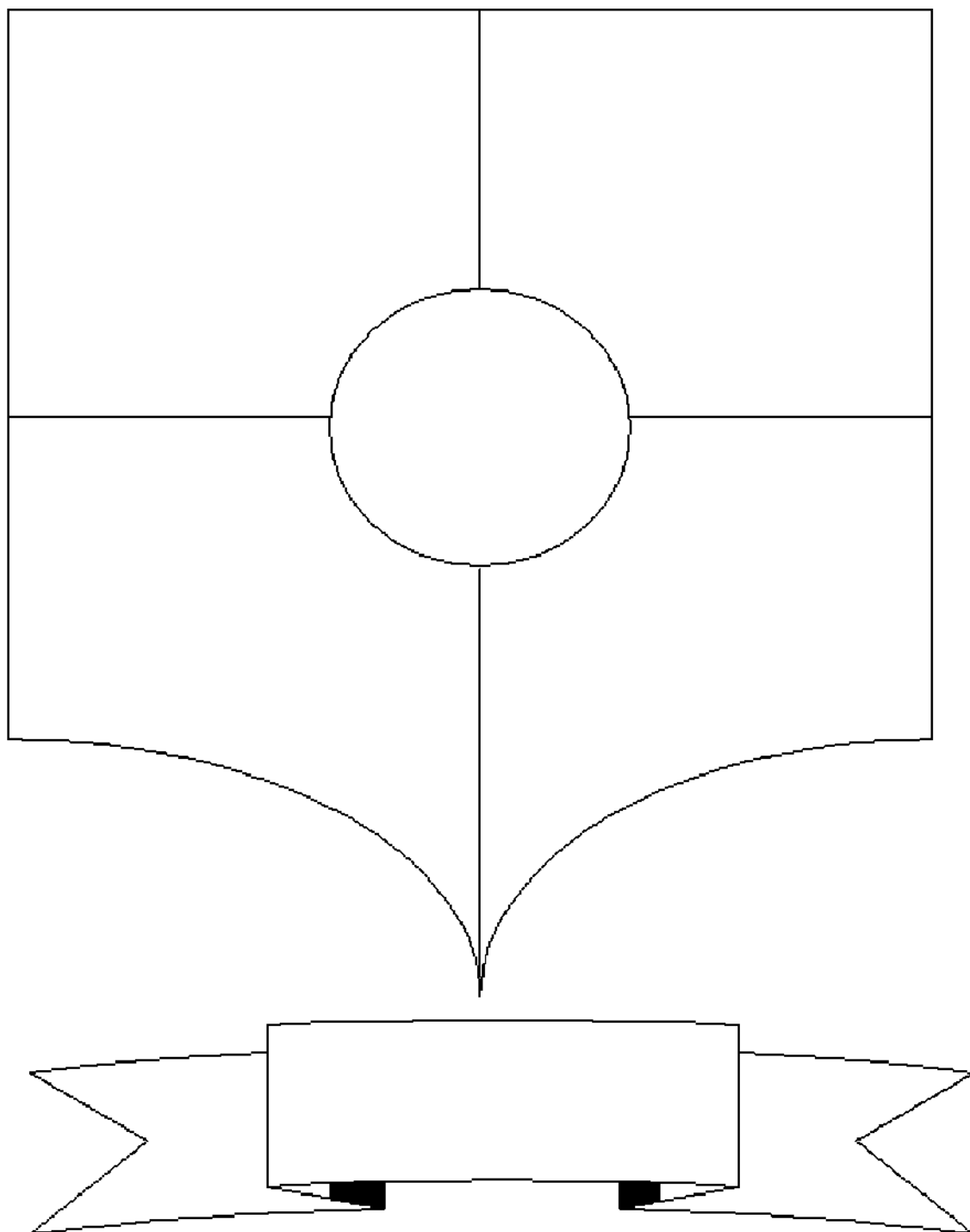
Individualna priprema:

 - napravite bilješke odgovarajući na sljedeća pitanja:
 - Kako sebe vidite?
 - Šta vam je potrebno?
 - Šta ste sposobni da radite?
 - Za čime žalite kada razmišljate o vlastitom životu?
 - nacrtajte (ili izaberite) simbol ili simbole koji predstavljaju vaše zabilješke (boje, obojeni papir, slike iz časopisa i itd.)

Grupni rad:

 - objasnite svoj simbol(e) članovima grupe
 - zalijepite sve djelove na vaš grb
 - pronađite zajednički simbol za vašu grupu (centar), moto za vaše ideje (gornja zastavica) i ime za vašu grupu (donja zastavica).
- Završene grbove koji su izloženi na zidu da ih svi vide predstavljaju članovi grupe u plenumu.

Materijali

Vježba 1.4. – Buket cvijeća

Obrazovni ciljevi	<p>Cilj ove vježbe jeste da podrži grupnu koheziju i jača samopoštovanje.</p> <p>Učenici shvataju da su pojedinci u grupi jedinstveni i različiti, ali da doprinose ukupnoj snazi grupe.</p>
Materijali	<p>Mala portretna fotografija učenika koja nije veća od tri kvadratna santimetra (nacrtani autoportret je takođe dopušten).</p> <p>Žuti ili narandžasti papir izrezan na okrugle dijelove od otprilike 6 cm u presjeku kako bi se dobila sredina cvijeta.</p> <p>Papir u svijetlim bojama izrezan u obliku latica, obojena vrpca, i ako su pri ruci, markeri i olovke u nekoliko boja, dva velika lista papira, ljepilo.</p>

Postupak

1. Svaki učenik ima okrugli komad papira na koji će zalijepiti svoju fotografiju.
2. Svaki student uzima šest latica na kojima zapisuje jednu ili dvije pozitivne riječi o:
 - tome šta bi nastavnik mogao da kaže o njima
 - tome šta bi muški član njihove porodice mogao da kaže o njima
 - tome što bi ženski član njihove porodice mogao da kaže o njima
 - tome šta bi mogli da kažemo o sebi samima
 - šta bi prijatelj mogao o njima da kaže
 - šta bi neko drugi u sobi, školi ili zajednici mogao o njima da kaže.
3. Učenik lijepi latice oko ruba fotografije kako bi napravio glavu cvijeta.
4. Nastavnik ili učenici raspoređuju svaku krunicu cvijeta na papir za izlaganje.
5. Nastavnik ili učenici crtaju stabljike i listove svakog cvijeta kako bi stvorili buket. Pričvrščivanje vrpce učiniće buket vrlo posebnim.

Dodatak

Sjedeći u krugu, učenici daju svoje komentare. Ovo pomaže učenicima da razumiju simbolično značenje: buket bi izgubio svoju ljepotu ako bi neki cvjetovi nedostajali (zajednica), svaki cvijet je različit i dodaje nešto jedinstveno (dostojanstvo osobe), a u isto vrijeme, svi cvjetovi su slični i stoga je jedan jednako važan kao i drugi (jednakost). Koncepti u zgradama mogu biti uključeni u razrede sa starijim učenicima.

Zadatak 1.5. – Kineski štapići

Obrazovni ciljevi	Učenici se obučavaju timskom radu. Stiču osjećaj šta to znači osloniti se na druge i da se drugi mogu osloniti na njih (međuzavisnost).
Materijali	Kineski štapići ili olovke, itd. (otprilike 15 cm duge).

Postupak

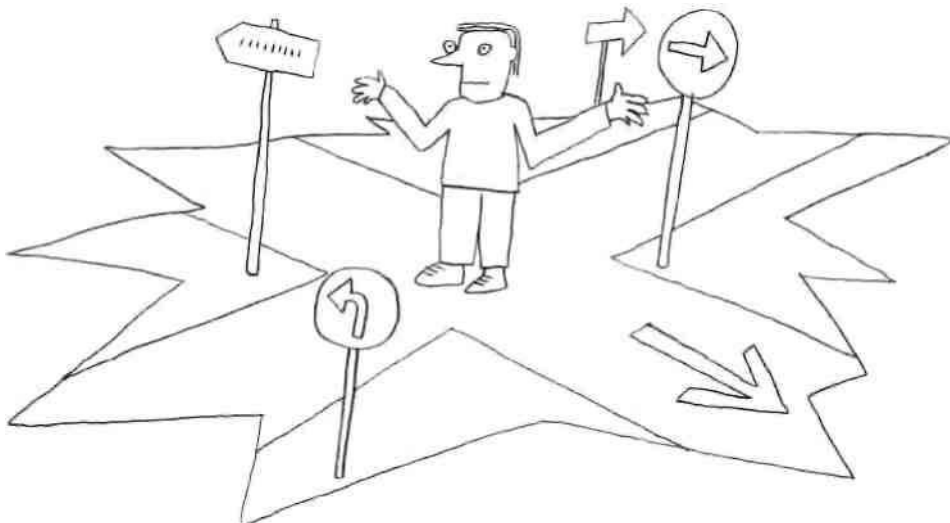
1. Razred je podijeljen u timove od otprilike osam učenika. Timovima je rečeno da treba da pokriju određenu udaljenost (ako je moguće, vježbu bi trebalo uraditi izvan školske zgrade).
2. Timovi stoje u redovima na međusobnoj udaljenosti od jedan do jedan i pol metar.
3. Učenici uzimaju svoje kineske štapiće (ili olovke) vrhovima kažiprsta. Štapići sada spajaju učenike.
4. Sada timovi moraju da se utrkuju prema cilju koji je prethodno postavljen, na primjer učionica ili drugi kraj školskog dvorišta. Ako dva učenika ispuste svoj štapić, cijeli tim se mora vratiti na početak i ponovno početi trku. Timovi imaju slobodu da razviju najbolju tehniku i strategiju za najbrži dolazak na cilj a da im štapići ne ispadnu.

U zavisnosti od toga koliko se zadatak pokaže teškim za učenike, ova pravila mogu se primijeniti manje ili više striktno.

Dodatak

1. Neki učenici mogu djelovati kao vanjski posmatrači koji mogu da komentarišu o načinu međusobne saradnje timova.
2. Aktivnosti se mogu snimiti kako bi se prikazali različiti oblici ponašanja.

Poglavlje 2 – Pojašnjavanje vrijednosti

Uvod

U modernim društvima, možemo i moramo – izabrati vrijednosti za koje smatramo da su važne i značajne za nas. Kad donosimo takve odluke, koristimo našu ličnu slobodu, slobodu misli i uvjerenja kao i našu slobodu izražavanja kada javno iznosimo naša uvjerenja. Stoga se vježbe u ovom poglavlju odnose na osnovni princip ljudskih prava – slobodu osobe ili pojedinca.

Međutim, ilustracija pokazuje da lične slobode dolaze s potrebom za donošenjem odluke. Slobodni ljudi mogu biti jako usamljeni. Niko nam ne može, niti bi smio, govoriti u šta da vjerujemo ili koje vrijednosti treba da izaberemo. Sami moramo donijeti odluku – a kako bi inače znali šta je važno u životu? Izbor vrijednosti je, stoga ključno pitanje za mlade ljude u njihovim naporima da odgovore na pitanja: Ko sam ja? Koji je moj identitet?

Na osnovu različitih mišljenja, i potreba društva kao cjeline, shvatamo da sloboda pojedinca vodi ka pluralističkom društvu, čiji se članovi drže različitih vrijednosti i uvjerenja. Pluralizam može biti izvor sukoba. Ovo podstiče pitanje na koje će se vrijednosti oslanjati naše društvo i naša demokratija, na primjer vrednovanje kompromisa, nenasilja ili integracije manjina. Kao pravilo, ako pripadnici jednog društva uspiju da se usaglase oko pravila mirnog, nenasilnog raspravljanja i donošenja odluka, onda se mogu nositi s jako mnogo kontroverzi u svojim stavovima i interesima.

Sva ta pitanja jednako su važna u mikro društvu školskog razreda kao i u društvu kao cjelini. U demokratskoj zajednici, ni jedan pojedinac ili vlast nemaju pravo da definišu vrijednosti za sve. Umjesto toga, građani će pregovarati da postignu dogovor oko minimuma određenih vrijednosti. Stoga, nije posao nastavnika da određuje vrijednosti u pogledu političke ispravnosti ili određenog uvjerenja ili ideologije. Učenici treba da uče kako da koriste svoju slobodu misli i kako da dijele svoje odluke s drugima.

Ove vježbe pomažu učenicima u razvoju vještina pregovaranja. Postaju svjesni osnovnog principa reverzibilnosti. Oni shvataju da je naš izbor vrijednosti snažno povezan s našom društvenom situacijom i našim interesima. U svakoj vježbi, način na koji učenici vode raspravu – mirno i uz međusobno poštovanje – jednako je važno kao i ono za šta se zalažu ili protiv čega raspravljaju.

Vježba 2.1. – Igra splava

Obrazovni ciljevi	Učenici se upoznaju s pojmom vrijednosti. Učenici uče kao da prepoznaju predrasude.
Materijali	Kartice sa informacijama o likovima.

Postupak

Devet ljudi pluta na splavu nasred otvorenog mora. Ne znaju koja je njihova trenutna pozicija. Splav je premalen za sve njih. Četvoro ljudi mora se baciti u more.

Ko će oni biti i zašto?

Svaki učenik dobija karticu koja mu pruža neke informacije o liku koji treba da predstavlja.

Ovo nije samo igra uloga već i stvar poistovjećivanja s likom zbog traženja razloga zašto ona ili on zaslužuje da preživi više nego ostali. Uvijek moraju govoriti u prvom licu – „Ja“. Situacija i o čemu se radi mora se takođe naznačiti na kartici. Mora biti potpuna tišina tokom prve desetominutne faze.

1. Učenici rade u grupama po šest.
Svaka grupa odlučuje ko bi trebalo da bude spašen prema argumentima koje iznosi svaki učenik. Kako bi se podstakla interakcija, svaka osoba mora ne samo da brani svoj lik već i da napada drugog. Međutim, grupna odluka mora se donijeti u prvih dvadeset minuta.
2. Svaka grupa iznosi svoj izbor i poredi ga s drugim grupama.
3. Cijeli razred se poistovjećuje s vrijednostima i predrasudama koje su se pojavile.

Materijali

Nekoliko primjera različitih likova

Tridesetpetogodišnji dekorater, neoženjen, politički aktivist	Ciganin koji je upravo izašao iz zatvora.
HIV pozitivna prostitutka.	Starica, udovica, koja putuje u rodnu zemlju sa svojom ušteđevinom kako bi ponovo vidjela svoga sina.
Ruski pijanist, otac dvoje djece.	Engleski <i>skinhead</i> koji je pijan.
Petnaestogodišnji tinejdžer, dobitnik važne književne nagrade.	Poznati stari američki igrač bejzbola.
Ambasador koji radi za Ujedinjene nacije.	Mlada majka koja je slomila nogu.
Vojnik koji se vraća s dopusta.	

Vježba 2.2. – Sistem vrijednosti

Obrazovni ciljevi	Učenici otkrivaju da različite vrijednosti mogu biti mogući izvor sukoba.
Materijali	Papir i olovka, radni list koji sadrži listu različitih vrijednosti.

Postupak

Svakom učeniku daje se spisak 20 vrijednosti, nasumično poredanih: društveni uspjeh, ljubav, poslušnost, sigurnost, mir, red, ljudsko dostojanstvo, zadovoljstvo sobom, jednakost, poštovanje drugih, iskrenost, porodica, solidarnost, odgovornost, pravda, tolerancija, sloboda, takmičenje, zdravlje, patriotizam.

1. Učenici rade u parovima.
2. Nastavnik traži od učenika da grupišu vrijednosti na listama u tri kategorije. „U prvu, stavite one koje su vama najvažnije, u drugu, stavite one najmanje važne i na kraju one koje ne možete svrstati.“ Ovo se treba raditi polako i promišljeno.
3. Davanje povratnih informacija odvija se u grupama parova koji se smjenjuju, putem rasprave. Nema hijerarhije koja je poželjnija. Za ovu aktivnost ne radi se nikakvo vrednovanje niti se daju ocjene.
Nastavnik treba naglasiti razliku između jednostavnih idealnih vrijednosti i efektivnih vrijednosti – one koje uzimaju u obzir neku vrstu ponašanja.
4. Tražite od učenika da zadrže svoje liste sa svojim prvim izborima.

Dodatak

1. Učenici formiraju grupe po troje i poredе svoje sisteme (lista prvog izbora) odgovarajući na sljedeća pitanja:
 - Zašto sam izabrao ovu vrijednost kao najvažniju?
 - Ima li ta vrijednost ikakav značaj za moje praktično ponašanje?
 - Koje su prepreke za njenu realizaciju?
 - Koji je moj najvažniji sukob?
 - Na koji ga način mogu riješiti?
 - Koji su stavovi pojedinca nasuprot opštim kolektivnim obavezama?
2. Učenici grupišu svoje stavove po kategorijama, na primjer opšta etika ili ljudska prava, praktična upotreba, opšti ili društveni uspjeh.
Koje se grupisanje čini najznačajnijim?
Kada se suoči sa izborom, pojedinac može djelovati nepromišljeno prema navici ili prema stavu koji se čini najboljim razlogom za djelovanje. Mislimo o vrijednostima kada se zapitamo ne koja su najbolja sredstava za postizanje cilja, već koji cilj treba odabrati.
3. Ovaj postupak pruža prihvatljivo rješenje za strane koje su suočene sa suprotnim argumentima kada postoji sukob interesa. Iako smo često u iskušenju da koristimo moralne termine kako bismo odbranili lične interese, određeni principi djeluju. Poštovanje pojedinca jeste princip, pravilo koje omogućava prihvatanje ili odbijanje određene kategorije djelovanja. Najpouzdaniji kriterijum za utvrđivanje da li određeno pravilo ponašanja poštuje pojedinca je reverzibilnost. Zbog njega tuđe interese uvažavamo jednako kao svoje.

U grupama, učenici bi trebalo da formulišu nekoliko principa poput:

- zakon se uvijek mora poštovati
- svako ima pravo da živi na način koji smatra prikladnim.

Potom učenici mogu identifikovati izražena mišljenja i principe.

Vježba 2.3. – Filozofija života

Obrazovni ciljevi	Učenici razumiju da vrijednosti imaju različite praktične implikacije.
Materijali	Popis različitih načina života na plakatu ili na tabli.

Postupak

1. Učenici ocjenjuju načine života prema sljedećoj skali:
 - 7 – Jako mi se sviđa
 - 6 – Sviđa mi se
 - 5 – Prilično mi se sviđa
 - 4 – Svejedno mi je
 - 3 – Nije mi stalo do njega
 - 2 – Ne sviđa mi se
 - 1 – Uopšte mi se ne sviđa.
2. Nastavnik traži od učenika da uporede rezultate u parovima ili u grupama od tri ili četiri.

Dodatak

Učenici opisuju svoju zamisao idealnog načina života (trebalo bi da izbjegavaju da opisuju svoj trenutni način života). Pronalaze šta bi bile protivrječnosti; da li se podudaraju sa njihovim vlastitim skalama vrijednosti?

Materijali

(vidjeti narednu stranicu)

Različiti načini života

1. U životu je potrebno sljedeće: umjerenost, inteligencija, balansiranje krajnosti, prijateljstvo, samokontrola, disciplina, dalekovidost, lijepo ponašanje i poštovanje određenih tradicija.
2. Ono što vrijedi u životu jesu individualna i intelektualna sloboda, ravnodušnost prema materijalnom i fizičkom svijetu.
3. Najvažnije osobine su saosjećanje, ljubav, odanost, kontrola osjećanja i interesa, otvorenost prema drugima. Drskost, potragu za moći i egoizam ne treba cijeniti.
4. Uživati u životu važnije je nego mijenjati svijet: odbijanje etičnosti, disciplina i lična žrtva; potreba za društvenošću ali sa periodima samoće.
5. Treba se identifikovati s grupom i tražiti drugarstvo. Društvenost i akcija su važni, kao što je i odbijanje meditacije kao jedne apstrakcije, kao i samoće i materijalnih interesa. Poželjnije je izražavanje pozitivnih emocija i razmjena pozitivnih iskustava.
6. Treba težiti živahnim fizičkim aktivnostima, istraživanju svoga svijeta i praktičnih čula, usredsređenosti na rad, odbijanju snova kao nostalgije, odbacivanju utjehe i satisfakcije.
7. Dani slijede jedan za drugim ali svaki je različit. Nestabilnost i prilagođavanje su realnost i čovjek bi trebalo da želi da uživa u svakom važnom trenutku. Iznad svega, ne budi rob neke ideje.
8. Obična zadovoljstva su važna: komfor, prijateljstvo, odmor, dobro zdravlje, odbijanje intenzivnih, kompleksnih zadovoljstava, odbacivanje ambicije i fanatizma.
9. Otvorenost i receptivnost su nužni: užici i uspjeh će doći sami po sebi, mirno čekajte i budite otvoreni.
10. Čovjek mora imati samo-kontrolu, ali biti oprezan, svjestan sila u svijetu i ljudskih ograničenja. Čovjek mora biti velikodušan, ali ne utopista, i hodati po svijetu sa samokontrolom i dostojanstvom.
11. Važno je razmišljanje. Svijet je prevelik i pregresivan. Unutrašnji život duše je od suštinske važnosti i ima prednost nad beskorisnim, bolnim svijetom koji se mora odbaciti.
12. Fokus je na djelovanju, izvršavanju, izazovu i izgradnji; tijelo, ruke, mišići jesu stvarni život. Brižnost, komfor i opuštanje moraju se odbaciti.
13. Ljudi postoje da služe: da budu korisni drugima kako bi podstakli svoj lični razvoj. Otuditi se od ovog svijeta, biti ponizan, konstantan, vjeran, fleksibilan. Primati bez pitanja, raditi za vladavinu dobra.

Poglavlje 3 – Upoznavanje ljudskih prava

Uvod

Ilustracija prikazuje niz predmeta koje su poznati djeci i mladima. Svaki može predstavljati simbol ljudskih ili dječijih prava – šator (odmor), kišobran (zaštita), tanjir sa hranom (fizičke potrebe), knjige (obrazovanje, sloboda misli), plišani medvjedić (odmor i igra), zastava (državna zaštita građanskih prava), kutija sa prvom pomoći (zdravstvena zaštita), koverta (sloboda komunikacije i izražavanja), kuća (privatnost). Globus može predstavljati ideju zaštite ljudskih prava za svako ljudsko biće. Simboli su raspoređeni razigrano, jedan iznad drugoga, i možemo ih zamisliti kako se vrte u krug. Na ovakav način, povezani su kako bi gradili cjelinu koja predstavlja više od svojih djelova. Ako bismo uzeli jedan dio, cjelina bi se srušila.

Slika je primjer koji pokazuje koliko su moćni naizgled vrlo jednostavni simboli. Tražiti simbole za ljudska prava zadatak je koji se može dodijeliti mladim učenicima kao i starijima. To im omogućava da povezuju svoje lično iskustvo sa ljudskim pravima i da istražuju značaj ljudskih prava za svoje živote. Nekoliko vježbi u ovom poglavlju slijedi ovaj pristup.

Vježbe u ovom poglavlju odnose se na ljudska prava – ključnu temu u obrazovanju za ljudska prava. Druga poglavlja, kao što je ono o vrijednostima, naglašavaju podučavanje kroz ljudska prava – sa ljudskim pravima kao pedagoškom smjernicom. Ove vježbe se usredsređuju na podučavanje o ljudskim pravima:

- poznavati ljudska prava: učenici detaljno znaju jedno ili nekoliko ljudskih prava i razumiju osnovne principe
- čitati ljudska prava – polako i pažljivo jer je svaka riječ važna;
- povezivati ljudska prava sa svakodnevnim životom; učenici razmatraju svoja lična iskustva i svoje želje i potrebe kroz perspektivu ljudskih prava.

Ovaj pristup prikladan je učenicima svih uzrasta.

Nekoliko vježbi primjeri su učenja zasnovanog na rješavanju zadataka. Učenici izrade poster ili kutiju s blagom i stvaraju simbol koji predstavlja određeno ljudsko pravo. Vježbe u kojima se podstiču kreativne vještine učenika, predstavljaju promjenu u odnosu na standardno učenje iz udžbenika.

Svi vježbe zahtijevaju pažljivo razmišljanje u razredu. Učenici treba da razumiju da se ljudska prava mogu prekršiti, te da zato moraju biti pod zaštitom zakona i sredstvima njegovog sprovođenja (policija, kazneni sistem).

Sa starijim učenicima moguće je učiniti neke dodatne korake. Ljudska prava su fundamentalna prava, što znači da ni jedna vlast ne može garantovati ta prava niti je u poziciji da nam ih oduzme.

Učenici treba da znaju da postoje osnovni sporazumi o ljudskim pravima kao što je Evropska konvencija o ljudskim pravima. Moraju da razumiju da su naša prava imaju granice koje su postavljene pravima drugih. Potrebno je da sami otkrijemo kako da ih postavljamo, a ukoliko je potrebno, zakonodavci i sudije će morati da odluče. Kao što izvještaji Savjeta Evrope i nevladinih organizacija pokazuju, država takođe može biti prijetnja ljudskim pravima. U takvim slučajevima, građani se mogu obratiti nacionalnim ustavnim sudovima ili Evropskom sudu za ljudska prava u Strazburgu.

Vježba 3.1. – Plakat ljudskih prava

Obrazovni ciljevi	<p>Učenici razumiju sljedeće aspekte ljudskih prava: njihovu osnovnu strukturu (ko uživa ljudsko pravo - sadržaj – sredstva sprovođenja); problem kršenja ljudskih prava; sredstva za zaštitu ljudskih prava.</p> <p>Učenici vježbaju svoje vještine čitanja.</p> <p>Učenici razviju svoje kreativne vještine.</p>
Materijali	<p>Veliki listovi papira, papir formata A4 u raznim bojama, hemijske olovke, makaze, ljepljivo, stari časopisi i novine, slike i fotografije, tekst Evropske konvencije o ljudskim pravima ili Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima.</p>

Postupak

1. Učenici formiraju grupu od četiri člana.
2. Nastavnik daje svakoj grupi po jedan član koji predstavlja ljudsko pravo. Stariji učenici mogu da odluče na kojem članu žele da rade i da objasne svoj izbor (vidi korak 4).
3. Svaka grupa priprema plakat o ljudskim pravima. Plakat se sastoji od sljedećih djelova:
 - a. Naslov koji sadrži ljudsko pravo;
 - b. tekst iz Evropske konvencije o ljudskim pravima ili Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima;
 - c. slika koja simbolizuje ljudsko pravo (npr. auto koji može predstavljati slobodu kretanja ili zatvorena vrata što predstavlja pravo na privatnost);
 - d. Analiza strukture ljudskog prava (za starije razrede), u kojima se govori o:
 - osobama koje uživaju to pravo;
 - sadržaju (šta pravo štiti ili pruža);
 - sredstvima primjene ili prisilog sprovođenja;³
 - e. simbol (npr. točak koji može predstavljati slobodu kretanja ili usta što predstavlja slobodu izražavanja).
4. Grupe prikazuju plakate i o njima raspravljaju u razredu.

Dodatak

Plakat takođe može sadržati primjere kršenja ljudskih prava i načine kako se, odnosno, kako bi se trebala primjenjivati.

Varijacija

Kako je već ukazano, struktura plakata može varirati prema starosti grupe i nivoa poznavanja ljudskih prava. Ova vježba može da služi kao uvod ili primjena.

Kada se priprema za napredniji razred, vježba može uključivati aspekte kao što je vrsta ljudskog prava (garantovanje individualne slobode, zaštita jednakosti, garantovanje socijalnih prava). Oni se mogu odnositi na „generacije“ ljudskih prava.

³ Vidi: Yves Lador, *Teaching Guide to the European Convention on Human Rights (Vodič za nastavu Evropske konvencije o ljudskim pravima)*, Geneva/Strasbourg, 1997, str. 53f (how is a human right created/kako se stvara ljudsko pravo?).

Kad se samostalno koristi, ova vježba može voditi do izolovanog akademskog pristupa koji se fokusira na jedno ljudsko pravo. Stoga se preporučuje da se ova vježba kombinuje s drugima koje se odnose na proces ljudskih prava, na primjer lično iskustvo učenika, pitanja kršenja i primjene ljudskih prava i rasprava o univerzalnoj prirodi ljudskih prava.

Zadatak 3.2. – Kanapi

Obrazovni ciljevi	Svrha ovog zadatka jeste da predstavi globalnu perspektivu našeg zajedničkog porijekla i našeg zajedničkog doma kao uvod u obrazovanje za ljudska prava. Svi ljudi imaju isto porijeklo, sa iste su zemlje i imaju ista prava bez obzira gdje žive i u kakvoj situaciji žive. Ova vježba prikazuje velike figure kako bi bile razumljive djeci.
Napomena o metodu	Ova vježba posebno se ističe po tome što je, umjesto grupnog rada, model predavanja koje drži nastavnik.
Materijali	Dva kanapa dužine 4,8 i 6,7 7 metara, karta svijeta ili globus.

Postupak

1. Nastavnik pokazuje učenicima kanap dugačak 4,8 metara i pita ih šta misle koliko je kanap dugačak. Kada se učenici slože da je kanap dugačak 4,8 metara, onda ih pita koliko to iznosi u milimetrima.
2. Dužina kanapa od 4.800 milimetara može da simbolizuje istoriju naše planete, s obzirom da je zemlja približno stara 4.800 miliona godina.
3. Nastavnik se vraća na postanak planete i prolazi kroz glavne događaje u istoriji zemlje, s tim da 1 milimetar predstavlja 1 milion godina. Koliko dugo su ljudi na zemlji? Nastavnik pokazuje posljednjih 1-2 milimetara i poredi ih sa ostatkom kanapa. Možda ljudska bića nijesu toliko važna? Možda bismo trebali da budemo vrlo obazrivi prema planeti na kojoj živimo?
4. Nastavnik priča učenicima nešto malo o istoriji čovjeka. Prema trenutnim saznanjima ljudski život prvi put se pojavio u Africi. Na početku, svi smo bili Afrikanci! Onda je čovjek migrirao iz Afrike i konačno naselio cijelu planetu. Danas postoji mnogo zemalja i različitih grupa koje govore mnogo različitih jezika i koje imaju različite kulture i religije, ali izvorno svi smo jednaki.
5. Nastavnik pokazuje učenicima drugi komad kanapa. Koliko je on dugačak? Danas na svijetu živi 6,7 milijardi ljudi.⁴ Stoga, 1 milimetar dužine kanapa odgovara 1 milionu ljudi. Na kanapu pokazuje veličinu nekih velikih zemalja. Koliko je velika naša zemlja? Neki ljudi dijele svijet na „naše ljude“ i „strance“. Kanap pokazuje da su većina ljudi „stranci“! Ali svi mi dijelimo planetu kao naš dom i moramo naučiti kako da živimo zajedno. Zemlje svijeta, kroz organizaciju Ujedinjenih nacija, odlučile su da uprkos činjenici da smo različiti i živimo na različitim mjestima, posjedujemo ista prava.

Dodatak

Na osnovu ovog uvoda nastavnik može raspravljati o pitanjima životne sredine, ljudskim pravima uopšteno, predrasudama i stereotipima (vidjeti poglavlje „Doživljavanje drugih“), geografskim pitanjima i međunarodnim odnosima.

⁴ Nastavnik treba da vodi računa i o ovom broju i da prilagodi dužinu kanapa prema broju stanovnika, 6, 7 milijardi je bilo kada je štampana ova knjiga (2008).

Vježba 3.3. – Drvo ljudskih prava

Obrazovni ciljevi	Učenici razvijaju konceptualni okvir kako bi prosuđivali ljudska prava
Materijali	Olovke u boji, veliki listovi papira koji će se postaviti na zid.

Postupak

1. Nastavnik dijeli učenike u male grupe od tri do pet članova.
2. Nastavnik traži od učenika da nacrtaju jedno lijepo drvo i da ga imenuju „Naše drvo ljudskih prava“. Na samom dnu stabla trebalo bi da napišu „ljudska prava“.
3. Nakon toga bi na glavne grane drveta trebalo da stave neke ključne koncepte za koje učenici misle da su, ili bi trebalo da budu, uključeni uključeni u ljudska prava. Oko tih grana može se staviti mnogo drugih grana sa stvarima za koje učenici misle da su povezane sa glavnim granama.
4. Nakon određenog vremena, grupe stavljaju svoje crteže na zid i objašnjavaju šta su napravili. Napravljene plakati mogu ostati na zidu neko vrijeme. Poslužiće kao ukras a takođe se mogu koristiti i za neke druge lekcije.

Dodatak

Nakon što smo naučili nešto o idejama učenika o ljudskim pravima, možemo detaljnije proučavati ljudska prava ili dječija prava i zaključiti u kojoj mjeri stvarna prava odgovaraju pravima koja su učenici zapisali.

Vježba 3.4. – Vožnja balonom

Obrazovni ciljevi	Učenici postaju svjesni univerzalnih vrijednosti u ljudskim pravima. Razumiju da su neka prava indirektno sadržana u drugima, unutar sistema ljudskih prava, razlika je u tome da li su određena ljudska prava zaštićena ili ne. Učenici razumiju da su ljudska prava neotuđiva i da proizvoljno ukidanje ljudskih prava predstavlja put ka diktaturi.
Napomena	Ova igra može se koristiti kao uvod na početku časa ili na kraju kao zadatak.
Materijali	Olovke i papir, po mogućnosti veliki listovi papira koji se mogu staviti na zid, popis prava koja se mogu odbaciti/ili kojima se može dati prioritet.

Postupak

1. Nastavnik upravlja igrom. Učenici su raspoređeni u grupe od četiri do šest. Svaka grupa dobija plakat i markere. Učenici crtaju veliki balon iznad okeana ili lokalnog pejzaža. Balastne vreće s pijeskom predstavljaju deset ljudskih prava koja su zalijepljena na plakat (pogledati listu u daljem tekstu).

2. Sada igra počinje. Učenici treba da zamisle kako putuju u Balonu ljudskih prava. Balon počinje propadati i putnici treba da izbacе nešto balasta kako bi izbjegli ozbiljan udes.

Zadatak učenika je da odrede prioriteta ljudska prava koja su predstavljena balastnim vrećama. Koristiće sljedeće kriterijume: Da li je neko pravo indirektno sadržano u drugom? Da li je neko pravo od posebne važnosti za demokratiju ili za naše lične potrebe?

3. Međutim, balon i dalje tone i potrebno je izbacivati dodatni balast u pravilnim razmacima. Učenici moraju odbaciti dodatne vreće s balastom. Nakon što su odbacili četiri ili pet vreća balon se bezbjedno prizemljuje.

4. Razmišljanje u plenumu. Svaka grupa predstavlja cijelom razredu svoju listu i objašnjava (neke od) svojih prioriteta. Liste se potom mogu porediti. Postoje li velike razlike? Takođe bi trebalo govoriti o radu u grupama. Da li je bilo teško da se slože? Da li je bilo teško dati prioritet nekim pravima u odnosu na druga? Nadajmo se da se mogu složiti kako su sva ljudska prava važna ali da ljudi mogu imati različite prioritete u situacijama kada moraju da biraju.

U funkcionalnom ustavu, ukidanje bilo kojih od tih prava prouzrokovalo bi ozbiljnu štetu demokratiji. Ljudska prava su prirodna prava i stoga neotuđiva. Na osnovu toga može se reći da je vožnja balonom zapravo simulacija situacije za koju se nadamo da se nikad neće dogoditi – vladavina diktature.

Ako učenici počnu preispitivati pravila igre po ovim osnovama, može se smatrati da je obrazovni cilj ispunjen.

Promišljanje je moguće produžiti tako što se provjerava koja su od ovih prava uključena u ustav zemlje i kako se ta prava štite.

Dodatak

Kada se ovaj zadatak radi s mlađim učenicima, komadi balasta – prava – trebalo bi da se zamijene sa stvarima koje su poznatije učenicima, na primjer „slobodni izbori“ mogu se zamijeniti sa „igračkama“. Tokom objašnjavanja ovi predmeti mogu se povezati s dječjim pravima.

Materijali

Informacije

Balast u balonu sastoji se od sljedećih prava:

- slobodni izbori
- sloboda vlasništva
- jednakost žene i muškarca
- čisto i zdravo životno okruženje
- pristup zdravoj hrani i čistoj vodi
- pravo na obrazovanje
- sloboda misli, savjesti i vjere
- odjeća i smještaj za sve građane
- privatni život bez uplitanja
- sloboda kretanja.

Vježba 3.5. – Želje i potrebe

Obrazovni ciljevi	Učenici razumiju razliku između stvari koje žele i onoga što im je stvarno potrebno.
Materijali	Papir, olovke, makaze.

Postupak

1. Nastavnik traži da učenici na listovima papira nacrtaju nekoliko stvari za koje smatraju da su im potrebne (nastavnik može pripremiti papire prije lekcije ili može dopustiti učenicima da ih sami izrežu). Svaki od njih može nacrtati otprilike 8-10 crteža.
2. Kada su crteži gotovi, nastavnik dijeli učenike u grupe.
3. Svaka grupa mora se složiti da zadrži samo pet crteža. Samo pet najvažnijih stvari može ostati na stolu. Nakon toga grupe moraju jedna drugoj objasniti zašto su baš tako izabrale. Jesu li sve izabrale isto?

Dodatak

Nastavnik vješa kanap za veš preko cijelog razreda i stavlja crteže na kanap. Zatim raspravlja s razredom koje se slike mogu ukloniti, stvari koje nam stvarno nijesu potrebne. Na kraju na kanapu treba da ostane samo pet crteža. Mogu li se učenici složiti o kojih pet je riječ?

Zadatak 3.6. – kutija s blagom

Obrazovni ciljevi	Ovo je zadatak za djecu mlađu od šest godina. Oni razumiju da djeca imaju prava, postaju svjesni da ta prava postoje i da je važno poštovati ta prava.
Materijali	Kutija s blagom je izvanredno lijepa kutija koju djeca sama ukrašavaju i napune (novinskim člancima, UNICEF-ovim piktogramima koji ilustriraju dječja prava, lutkama i različitim predmetima).

Postupak

1. Na početku kutija sadrži:
 - dva piktograma koja predstavljaju pravo na jednakost i pravo osoba sa fizičkim i psihičkim invaliditetom na pomoć;
 - dvije lutke koje predstavljaju djecu iz Gvatemale.
2. Sakupljajući predmete koji predstavljaju prava djeteta i njihovim stavljanjem u kutiju s blagom, djeca razumiju koliko su ta prava važna. Rad na projektu kutije s blagom trebalo bi da traje do kraja osnovne škole.
3. Pored velike kutije za cijeli razred, svaki učenik bi trebalo da ima svoju malu kutiju s blagom.

Poglavlje 4 – Doživljavanje drugih

Uvod

Ova slika prikazuje djevojčicu koja gleda dječaka kroz lupu. Slika koju lupa stvara slična je ali ne i identična dječaku u stvarnosti. Dječak ne zna kako izgleda njegova slika. Može biti kriva ili prava, može čak pokazivati više pojedinosti nego što je dječak svjestan ili više nego što bi on to želio. Oboje su nasmiješeni, stoga razlike između percepcije i stvarnosti ne izgleda da predstavljaju problem. Djevojčica se smiješi slici, a ne samom dječaku.

Svi mi koristimo naša uvećavajuća stakla kada posmatramo druge ljude i pohranjujemo njihove slike u našoj memoriji. Donosimo sudove o drugima na osnovu tih mentalnih slika. Takve slike su sirovi materijal iz kojeg stvaramo stereotipe. Svi se oslanjamo na takvo pojednostavljivanje složenog svijeta koji niko od nas u potpunosti ne razumije. Ukoliko stereotipi postanu predrasude, pogotovo one negativne, onda te predrasude mogu izazvati razdor i neprijateljstvo u društvu.

Zadaci u ovom poglavlju pomažu učenicima da postanu svjesni svojih percepcija i predrasuda o drugima, da kritički razmišljaju o njima i da ih ispravljaju, ukoliko je potrebno. Stoga se ovo poglavlje usredsređuje na socijalnu dimenziju demokratije i ljudskih prava. Naše zajedničke percepcije, predrasude i načini interakcije jednih s drugima pružaju osnovu u kojoj se demokratija i ljudska prava moraju ukorijeniti. Nije dovoljno demokratiju i ljudska prava uvesti kao princip vlasti i ustava, njihovi sociološki i kulturološki korijeni jednako su važni.

Načelno, učenici bi trebalo da razumiju funkciju stereotipa prilikom smanjivanja složenosti naših društava i svijeta u kojem živimo. Takođe, moraju razumjeti da stereotipi mogu postati opasni, sijući sjeme neprijateljstva u društvu. Ovo se naročito može dogoditi kada upoznajemo strane ljude koji pobuđuju strah. Obrazovanje pomaže ljudima da prepoznaju predrasude i pogrešne stereotipe i da ih ispravljaju.

Stariji učenici takođe mogu razumjeti da naše percepcije i predrasude na kraju mogu doprinijeti kulturi koja podržava ili potkopava demokratiju i ljudska prava u zajednici. Doslovno, demokratija počinje sa mnom i s tobom.

Zadatak 4.1. – Svi različiti, svi jednaki

Obrazovni ciljevi	Učenici uče kako da upoznaju i prihvate druge u svojoj grupi. Učenici otkrivaju šta imaju zajedničko a da toga nijesu bili svjesni imaju Učenici postaju svjesni različitih stavova i praksi.
Materijali	Kreda ili uže kako bi se na podu napravila prava linija.

Postupak

1. Nastavnik nabraja jednu po jednu od niza karakteristika. Čim se spomene neka karakteristika, oni koji smatraju da je imaju odmah prelaze preko crte.

Primjeri: Svi oni koji ...

- nose farmerke
- imaju plave oči
- su stariji
- su posjetili druge zemlje u Evropi
- redovno čitaju novine
- su bili predmet diskriminacije
- imaju predrasude itd.

Od učenika se može tražiti da predlože neke karakteristike, ali nastavnik mora biti svjestan onih karakteristika koje su osjetljive.

2. Učenici razmatraju sljedeća pitanja:
 - Da li se iko našao u grupi s nekim za kojeg je smatrao da nema ništa zajedničko s njim?
 - Kakav je osjećaj biti dio velike grupe?
 - Kakav je osjećaj biti sam?

Varijacija

Čim se spomene neka karakteristika, učenici počinju da formiraju grupe osoba sa istim karakteristikama. Kratko ostaju zajedno kako bi raspravljali šta imaju zajedničko. Na primjer, govore o stvarima koje se tiču sklonosti i ponašanja.

Vježba 4.2. - Različitost

<p>Obrazovni ciljevi</p>	<p>Učenici doživljavaju razliku i shvataju da je različitost ukorijenjena u društvenim strukturama.</p> <p>Doživljavanje razlike od izuzetne je važnosti u adolescenciji. Mladi ljudi žele da privuku pažnju na sebe, žele da ih odrasli uvažavaju i da ih drugi poštuju. Važan dio formiranja identiteta u adolescenciji jeste odvajanje od odraslih, posebno roditelja.</p> <p>Učenici razumiju da postoje mnoge biološke različitosti koje niko ne može u potpunosti identifikovati. Na primjer, nemoguće je tvrditi da je jedan oblik inteligencije superiorniji od drugog. Razlike koje su ljudima bitne duboko su ukorijenjene u društvu – na primjer razlike na osnovu vrijednosti, socijalnog statusa ili socijalne promjene. U razredima u kojim učenici pripadaju kulturološkim manjinama, ovo je dobra prilika da se prikazuju u nediskriminišućem kontekstu.</p>
<p>Materijali</p>	<p>Veliki list papira.</p>

Postupak

1. Na veliki list papira nastavnik zapisuje što je moguće više vrsta razlika među ljudima.
2. Razred se dijeli u četiri grupe. Svaka grupa sastavlja listu određenih vrsta različitosti:
 - fizičke razlike
 - psihološke razlike
 - sociološke razlike
 - kulturološke razlike.
3. Analiza: učenici razmišljaju o razlikama među ljudima :
 - "Shvatam da znam ...
 - ... ali sam naučio ...
 - Najviše me iznenadilo ..."

Dodatak

Nastavnik objašnjava zašto su ljudska bića i slična i različita.

Učenici u pismenoj formi zamišljaju dvije situacije u kojima je teško iskusiti različitost. O ovome se potom može razgovarati sa cijelim razredom.

Vježba 4.3. – Tačno i netačno

Obrazovni ciljevi	Učenici postaju svjesni stereotipa i kritički razmišljaju o njima. Razumiju da nam pojednostavljivanje i stereotipi pomažu sa se nosimo sa složenim svijetom u kojem živimo. Učenici razvijaju svoje sposobnosti kako bi donosili sudove i odluke. Na taj način oni se podstiču na kritičko razmišljanje.
Materijali	Stolovi i stolice moraju se ukloniti iz učionice. Prostor za „tačno“ i „netačno“ nalaze se u suprotnim uglovima razreda.

Postupak

1. Učenici stoje u sredini učionice. Nastavnik čita liste sa tačnim i netačnim tvrdnjama o ženama, muškarcima, raznim nacijama itd.

Kada nastavnik pročita tvrdnju, učenici idu u jedan ili drugi ćošak učionice zavisno od toga smatraju li određenu tvrdnju tačnom ili netačnom.

Učenici koje nemaju stav ostaju u sredini.
2. Nastavnik poziva učenike da objasne svoj izbor.

Nastavnik pruža tačan odgovor. Izuzetno je važno da se ne propusti ovaj korak.
3. Učenici daju komentare na nastavnikovo objašnjenje. Nastavnik ih podstiče da objasne na koji način su doživjeli druge, pogotovo ako su se njihove percepcije pokazale netačnima.

Dodatak

Učenici analiziraju na koji se način mediji odnose prema pitanjima manjina, polova, nasilja, itd. Identifikuju primjere stereotipa, predrasuda, površnosti ili temeljnosti i istraživačkog novinarstva. Učenici pokušavaju da isprave informacije koje smatraju netačnim ili nepotpunim.

Vježba 4.4. – Prvi utisci

Obrazovni ciljevi	Učenici su sposobni da identifikuju stereotipe i postaju svjesni različitosti utisaka i percepcija koje ljudi imaju jedni o drugima. Učenici vježbaju aktivno slušanje i uče da poštuju druge.
Materijali	Fotografije ljudi koje mogu u učenicima da pobude različite reakcije stavljaju se na veliki list papira (nastavnik bi trebalo da izabere likove različite starosti, kultura, nacionalnosti, itd.).

Postupak

1. Učenici formiraju krug. Nastavnik svakom učeniku daje list papira.
2. Nastavnik traži od svakog učenika da pogleda u svoju fotografiju:
 - "Vidim ..."
 - "Smatram ..."
 - "Osjećam ..."
3. Učenici zapisuju svoje prve utiske na donji dio stranice. Savijaju donji dio papira kako bi sakrili odgovor te dodaju list osobi koja im je s lijeve strane.
4. Ovo traje sve dok listovi prođu cijeli krug.
5. Učenici porede svoje prve utiske:
 - Na koji način su vaši prvi utisci slični ili različiti?
 - Šta ste odmah primijetili?
 - Koje aspekte ličnosti nijeste primijetili, zašto?
 - Što ste o otkrili o sebi prilikom ove aktivnosti?

Dodatak

Ovaj zadatak može se sprovesti sa vrlo malim brojem fotografija, ili samo sa jednom fotografijom, ili etnografskim video snimkom. Od svakog se učenika može tražiti da napiše svoje utiske na komad papira.

Nastavnik može dati neke podatke o drugim kulturama: hrana, muzika, struktura porodice i sl.

Vježba 4.5. – Svi imamo predrasude

Obrazovni ciljevi	U ovom zadatku učenici istražuju stereotipe i predrasude o drugim ljudima i manjinama. Otkrivaju percepcije o različitim manjinama Učenici postaju svjesni svojih ograničenja u toleranciji i svojih oprečnih sistema vrijednosti. Učenici se treniraju kako da razviju vještine aktivnog slušanja pri traženju argumenta.
Materijali	Jedna kopija spiska aktivnosti (scenario) za svakog učenika.

Postupak

1. Svaki učenik dobija jedan primjerak scenarija i čita ga u sebi.
2. Svaka osoba bira troje ljudi s kojima bi željela da putuje i još tri s kojima ne bi željela putovati.
3. Učenici formiraju grupe od četiri.
 - Upoređuju svoje lične izbore i odgovarajuće razloge za svoje izbore.
 - Pokušaju da se usuglase oko liste sa tri stvari koje im se sviđaju i tri stvari koje im se ne sviđaju
 - Biraju predstavnika za svoju grupu.
4. Svaka grupa predstavlja svoju listu poželjnih i nepoželjnih saputnika cijelom razredu, pritom iznoseći razloge za svoje izbore.
5. Nastavnik podstiče diskusiju između iznesenih stavova, na primjer:
 - Koji su bili glavni faktori za donošenje odluke?
 - Ako se grupa nije usaglasila oko liste svojih izbora, zašto?
 - Koje stereotipe implicira lista putnika?
 - Odakle dolaze ove slike?
 - Kako bi ste se vi osjećali ako niko s vama ne bi želio da putuje, na primjer?

Dodatak

Lista se može promijeniti zavisno od uzrasta i socijalnog porijekla učenika, ali svakako treba uključivati osobe koje predstavljaju manjinu koja se može lako prepoznati kao i one manjine koje nije lako prepoznati.

O manjinama i diskriminaciji se takođe može izučavati kroz književnost i istoriju.

Materijali

(vidjeti sljedeću stranicu)

Scenario

Započeli ste dugo putovanje vozom koje će trajati nekoliko dana, a dijelite vagon za spavanje sa još troje drugih ljudi.

S kojima od sljedećih ljudi biste rado dijelili vagon za spavanje?

S kojim putnicima ne biste dijelili vagon za spavanje?

- debeli švajcarski bankar
- italijanski disk džokej koji konzumira droge
- Afrikanac koji prodaje egzotične članke
- Rom koji je upravo izašao iz zatvora
- Njemica feministkinja *rock* pjevačica
- homoseksualac student iz Švedske
- mlada Rumunka sa djetetom
- pijani engleski *skinhead*
- HIV pozitivna prostitutka
- jako siromašna izbjeglica
- naoružani strani vojnik
- mlada žena koja govori samo francuski jezik

Vježba 4.6. – Svi smo ravnopravni, ali neki su ravnopravniji od ostalih

Obrazovni ciljevi	Učenici identifikuju i analiziraju razloge i motive za diskriminaciju drugih. Ova vježba se usredsređuje na način kako socioekonomski faktori utiču na mogućnost društvenog uspjeha.
Materijali	Veliki debeli listovi papira i markeri.

Postupak

1. Nastavnik dijeli učenike u grupe koje nemaju više od šest učenika. Grupe moraju imati paran broj članova. Svaka grupa dobija list papira i marker.
2. Nastavnik pita polovinu grupe da nacrtaju karikaturu društvenog pobjednika, a drugi dio grupe da napravi karikaturu gubitnika.
3. Nastavnik traži od grupa da naprave listu karakteristika svojih modela: socioekonomski nivo, profesija, pol, etnička grupa, zabavne aktivnosti, izbor odjeće, izgled, način života, izgled domaćinstva, potrošačke navike.
4. Nastavnik traži od grupa da razmijene svoje karikature i da ih protumače.
5. Crteži se izlažu na zidu. Svaka grupa mora cijelom razredu da protumači svoje crteže.
6. „Umjetnici“ komentarišu svoje namjere. Objašnjavajući motive svojih crteža i efekte koji crteži imaju na posmatrača, od učenika se može očekivati da se dotaknu sljedećih pitanja:
 - Koje su glavne karakteristike uspjeha?
 - Koje su glavne karakteristike neuspjeha?
 - Koji su glavni faktori koji stvaraju razliku između uspjeha i neuspjeha?
 - Jesu li ljudi određenih grupacija zastupljeni?
 - Imaju li svi ljudi jednake šanse za uspjeh bez obzira na svoj socijalni položaj?

Dodatak

Koji su glavni razlozi za diskriminaciju, isključivanje ljudi iz društva, na osnovu kulture, porijekla, seksualnog ponašanja, jezika i sl.?

Koji su razlozi za nejednakost među ljudima? Da li je jednakost moguća, poželjna, ili ne?

Vježba 4.7. – Turisti

Obrazovni ciljevi	Ova vježba simulira sukob kultura i omogućava učenicima da posmatraju stereotipe koje uvode u ovu predstavu. Ova vježba pomoći će učenicima da postanu svjesni sukoba u takvim situacijama. Vježba omogućava učenicima više perspektiva „stavljanjem u tuđu kožu.“
Materijali	Učenici razvijaju svoje vještine komunikacije. Komad papira ili karton, flomasteri u boji, ako je moguće, neka turistička oprema, npr. kamera.

Postupak

Napomena oko metoda

Idealan način bi bio da se radi s dva različita razreda, svaki sa svojim nastavnikom kao vođom. Uloga dva nastavnika jeste da podsjećaju učenike na instrukcije i karakteristike njihovih grupa: „turisti“ i „X-ovi“.

- Dvije grupe susreću se u svojim učionicama. Imaju 15 minuta da stvore kontekst u kojem će djelovati i da se pripreme za svoje uloge.

Turisti zapisuju informacije o svojoj zemlji, smišljaju šta očekuju od puta i pripremaju opremu koju će imati na svom putovanju, npr. kamera, mobilni telefon, novčanice u stranoj valuti. Ako nemaju pri ruci te predmete, onda ih mogu predstaviti pomoću crteža.

„X-ovi“ definišu svoju kulturu: porodičnu strukturu, privredu, vrste zanata, odjeće i domaćinstva. „X-ovi“ moraju biti „primitivni“ koliko god je to moguće. Sami sebi nadijevaju ime.

Kulturološki elementi moraju biti homogeni. Mogu se predstaviti simbolično pomoću crteža.
- Ova aktivnost može se odvijati za vrijeme školskog časa.

Dvoje turista, prilikom kupovine suvenira i slikanja znamenitosti, susreću članove „X-ova“.

Vraćaju se svojoj grupi i pričaju o svom iskustvu. Opisuju šta su primijetili o čudnoj kulturi „X-ova“.

„X-ovi“ dijele svoje utiske o prvom sastanku s turistima, iznoseći svoje utiske o stavu turista.
- Turisti su preplavili zemlju „X-ova“, koji ne žele da mijenjaju svoje navike.
- Dvije grupe se sastaju radi razmjene povratnih informacija:

 - Kako se turisti osjećaju?
 - Kako se „X-ovi“ osjećaju?
 - Šta „X-ovi“ misle o turistima?
 - Šta turisti misle o „X-ovima“?
 - Turisti objašnjavaju šta im smeta u ponašanju „X-ova“.
 - „X-ovi“ objašnjavaju zašto im smeta ponašanje turista.
 - Prema turistima, šta su „X-ovi“ mogli da učine da bi kontakt s turistima bio ugodniji?
 - Prema „X-ovima“, šta su turisti mogli učiniti da budu manje nametljivi?
 - U slučaju da se morate vratiti u zemlju „X-ova“, šta bi trebalo da znate kako bi vaše ponašanje bilo primjerenije?

Dodatak

Učenici intervjuišu pripadnike svoje zajednice koji su posjetili druge zemlje ili ih pozovu da na času pred razredom iznesu svoja iskustva prilikom susreta s ljudima koji imaju različito kulturološko porijeklo.

Varijacija

Učenici zamišljaju idealno društvo i ukazuju na značajne razlike u odnosu na vlastitu kulturu.

Vježba 4.8. - Globingo: "Ljudsko biće je dio cijelog svijeta".

Obrazovni ciljevi	Svrha ove igre jeste da se pokaže da je čovjek dio cijelog svijeta.
Materijali	List s <i>bingo</i> kvadratićima za svakog učenika. List s pitanjima. Pitanja za grupnu raspravu.

Postupak

- Učenici ispunjavaju kvadratiće prema postavljenim pitanjima. Svaki kvadratić ima dvije crte: jednu za ime, drugu za zemlju. Za svaki kvadratić bi trebalo da pokušaju da pronađu ime jednog od svojih drugova iz razreda, i odgovarajuće ime zemlje.

Postoje razna pitanja koja se mogu postaviti. Obično je potrebno od A do L, ali možete dodati i druga, iako je učenicima dozvoljeno da koriste ime svoga druga iz razreda samo jednom. U suprotnom mogu precrtati jedan kvadratić i ne mogu dobiti „bingo“ za taj red.
- Nakon igre, može se odvijati grupna rasprava. Učenici mogu otkriti da je migracija nešto normalno u svakoj porodici i naciji. Razgovaraće o globalnoj situaciji i svijetu kao mreži.

Materijali za nastavnike

Pitanja: pronađite nekoga u sobi ko je ...

- putovao u neku stranu zemlju
- ima prijatelja s kojim se dopisuje u stranoj zemlji
- uči strani jezik
- ima rodbinu u stranoj zemlji
- uživa u muzici strane zemlje
- pomogao posjetiocu koji dolazi iz strane zemlje
- uživa da jede hranu iz strane zemlje
- ima auto koji je proizveden u stranoj zemlji
- živi u kući u kojoj se govori više jezika
- ima rođaka koji se rodio u stranoj zemlji
- čitao u dnevnim novinama priču o stranoj zemlji
- nedavno razgovarao s nekim ko je živio u stranoj zemlji
- nedavno naučio nešto o stranoj zemlji na televiziji.

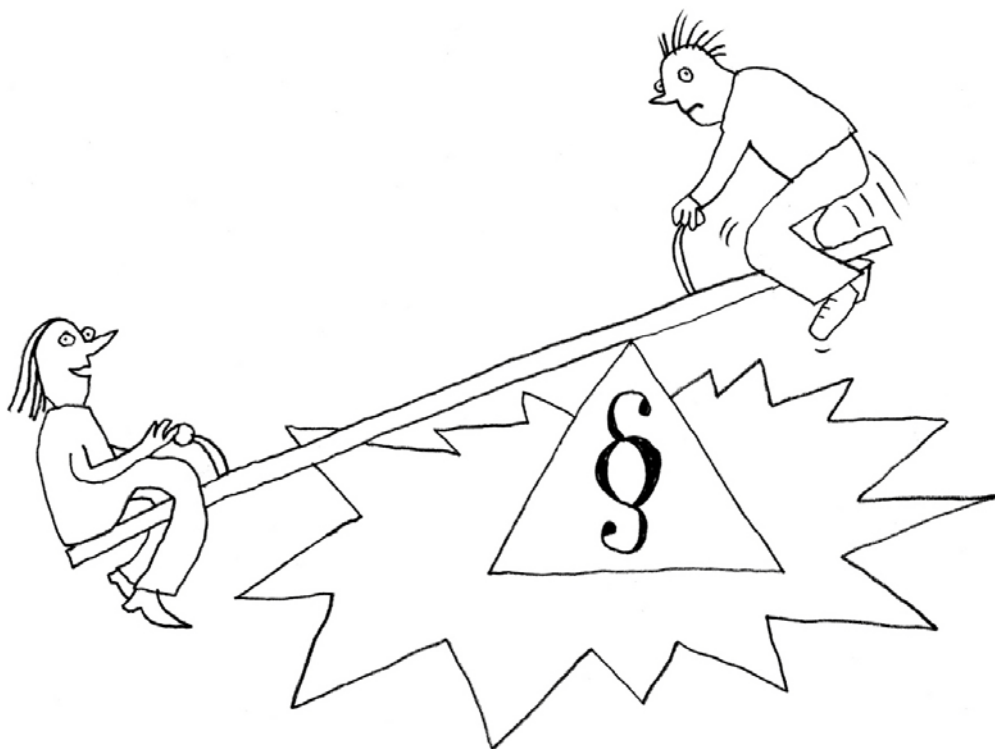
Pitanja za grupnu raspravu

- Šta ste naučili jedni o drugima u ovom postupku?
- Šta je najzanimljivija stvar koju ste naučili o svojim kolegama?
- Šta vam igra govori o našem svijetu?

Materijali za učenike: *Bingo list*

A ime: zemlja:	B ime: zemlja:	C ime: zemlja:	D ime: zemlja:
E ime: zemlja:	F ime: zemlja:	G ime: zemlja:	H ime: zemlja:
I ime: zemlja:	J ime: zemlja:	K ime: zemlja:	L ime: zemlja:

Poglavlje 5 – Omogućiti djelovanje pravde

Uvod

Gornja slika prikazuje dječaka i djevojčicu na klackalici. Oslonac koji podržava klackalicu ne nalazi se na sredini i stoga djevojčica ima duži kraj, a dječak kraći. Prema tome djevojčica dominira u igri i čini se da u tome uživa. Dječak, sa nesrećnim izrazom lica, očajnički pokušava da se spusti, ali sve je uzalud. Takve situacije često dovode do svađe i sukoba. Oslonac u sredini simbol je paragrafa koji se odnosi na zakon.

Slika se može protumačiti na razne načine što dovodi do interesantnih pitanja. Mogućnosti dječaka i djevojčice su u ovoj situaciji nejednake, što odražava problematiku polne nejednakosti. Začudjujuće, djevojčica je ta koja se nalazi na dužem kraju klackalice, možda djevojčica vara, što znači da je prekršila zakon, ili samo uživa u prednosti koju joj zakon pruža kako bi kompenzovao diskriminaciju žena i djevojčica u prošlosti. Jesu li povrijeđena nečija ljudska prava – i ko ih je prekršio?

Simbol paragrafa otvara dalje perspektive. Ko je napravio pravila ove igre? Službeni simbol zakona odnosi se na državu i vladavinu prava. Država se može sastojati od institucija koje dijele moć i koje kontrolišu jedna drugu putem sistema provjera i balansa – parlament, vlada i sudstvo? Državu može voditi benevolentni ili despotski autokrata. Zakoni su ključni, jer pretvaraju ljudska prava u građanska prava za građane države. Zakoni stoga štite ljudska prava ako su povrijeđena. Kao što slika prikazuje, međutim, ljudska prava mogu prekršiti građani ili nepravedni zakoni.

Alternativno, zakon mora održati ravnotežu između prava pojedinačnih građana i definisati granice individualnih ljudskih prava kako bi se zaštitila prava drugih.

Vježbe u ovom poglavlju bave se pitanjima pravednosti i pravde. Učenici će shvatiti da je pravda od suštinskog značaja za mir i sigurnost u društvu.

Vježbe 5.1. – Nije pravedno

Obrazovni ciljevi	Učenici postaju svjesni koncepata pravde i nepravde.
Resursi	Društvene studije, jezici.

Postupak

Učenici rade u parovima.

1. Nastavnik traži od svakog para da izabere fotografiju.
2. Nastavnik traži od učenika da opišu situaciju onako kako je razumiju:
 - "Mogu vidjeti ..." (činjenični opis)
 - "Osjećam ..." (afektivni opis)
 - "To me podsjeća ..." (asocijacije, ideje)Nastavnik onda pita učenike da pojasne slike, koristeći tri kategorije:
 - Slike pokazuju situacije koje su korektne i pravedne.
 - Slike koje pokazuju suprotnu situaciju, npr. primjeri nepravde.
 - Učenici nijesu sigurni kako klasifikovati ove fotografije.
3. Parovi se sastavljaju u grupe od četiri. Svaki par objašnjava svoju sliku drugom paru i onda pokušavaju da ih uvjere u stav koji su donijeli. Slike s komentarima grupa prikazuju se u učionici. Svaki učenik bi trebalo da ima dovoljno vremena da prouči te primjerke.
4. Plenum:
 - Koje su vrste situacija opisane kao pravedne a koje kao nepravedne?
 - Da li je bilo teško donijeti odluku o nekim opisanim situacijama? Zašto?
 - Koji to uslovi stvaraju nepravedne situacije?
 - Na koji se način mogu mijenjati nepravedne situacije?

Dodatak

Učenici formiraju nekoliko grupa. Svaka grupa bira jedan primjer nepravde i razmišlja o posljednjem pitanju: Na koji način se ovaj oblik nepravde može prevladati?

Prvo, mogli bi identifikovati koja su to ljudska prava povrijeđena u slučaju o kojem se raspravlja. Drugo, mogu tražiti načine kako zaštititi i sprovesti ljudska prava.

Vježba 5.2. – Izuzetak

Obrazovni ciljevi	Učenici se upoznaju s temom diskriminacije.
Materijali	Različite obojene naljepnice i jedna bijela naljepnica.

Postupak

Učenici rade u parovima.

1. Nastavnik zalijepi naljepnicu na čelo svakog učenika. Učenici ne smiju znati koju boju imaju zalijepljenu na čelu. Stoga bi trebalo da zažmure kada dobijaju naljepnicu.
2. Učenici otvaraju oči. Svaki učenik mora sada da otkrije ostale članove svoje grupe, a grupe se na kraju formiraju prema bojama.
3. Povratne informacije i razmišljanje u plenumu. Predlažu se sljedeća pitanja:
 - Kako ste se osjećali kada ste upoznali prvu osobu koja nosi istu naljepnicu kao vi?
 - Kako se osjećajala jedina osoba sa bijelom naljepnicom?
 - Jeste li pokušali pomoći jedni drugima u svojoj grupi?
 - Na koji način se može integrisati osoba koja ima bijelu naljepnicu?
4. Zadatak može poslužiti da se učenici upoznaju s odnosima između manjinskih i većinskih grupa u društvu:
 - Ko su izuzeci, isključeni, u društvu?
 - Može li neko po ličnom izboru biti izuzetak ili na margini?

Dodatak

Vježba se može dalje proširiti tako što se daje prednost određenoj grupi. Učenici će se više angažovati, ali takav način može prouzrokovati stres i neprijateljstvo. Nastavnik bi trebalo dobro da poznavaje svoj razred i mora biti spreman na adekvatnu reakciju.

Vježba 5.3. – Igra *puzzle* (slagalice)

Obrazovni ciljevi	Igra simulira iskustvo nepravednog tretmana. Učenici postaju svjesni svojih reakcija na nepravedan tretman, koje su bazirane na etičkim principima pravde. Pravda je temeljna kategorija ljudskih prava. Učenici shvataju važnost solidarnosti i saradnje prilikom savladavanja nepravde.
Materijali	Koverta s djelićima slagalice, ili slikama koje su izrezane u više djelova.

Postupak

1. Priprema: za svaku grupu od tri ili četiri učenika trebalo bi da bude jedna slagalice. Nastavnici mogu koristiti unaprijed napravljenu slagalicu ili napraviti slagalicu tako što će izrezati slike (razglednice ili reklame) na više djelova. Svaka slagalice treba da bude stavljena u kovertu. Idealno bi bilo da se duplikat slike zalijepili na kovertu. Nastavnik uzima neki dio slagalice i mijenja ih sa dijelovima drugih slagalice. Nekoliko slagalice treba da bude kompletno.
2. Učenici formiraju grupe od otprilike četiri člana. Nastavnik dodjeljuje poseban zadatak svakom članu grupe:
 - učenik zadužen za vrijeme i materijal
 - arbitar koji sprečava konflikte i osigurava da se uputstva dosljedno sprovede
 - učenik koji ima duplikat završene slagalice
 - učenik koji izvršava zadatak.Nastavnik daje kovertu svakoj grupi i daje im zadatak da riješe slagalicu u određenom vremenskom roku. Učenici će ubrzo otkriti da li se njihova slagalice može složiti ili ne i da li mogu dobiti podršku ostalih grupa.
3. Igra stvara jasne pobjednike i gubitnike. U zavisnosti od starosti grupe i reakcija učenika, sljedeća pitanja mogu se koristiti kako bi iskazali i ocijenili iskustvo pozitivne ili negativne diskriminacije:
 - Kako ste se osjećali kad ste shvatili da grupe imaju različite materijale?
 - Kako biste se osjećali da ste bili u drugoj grupi?
 - Kako ste se osjećali kao dio grupe koja ima premalo/previše materijala?
 - Koje je ponašanje pomoglo, ili odmoglo, uspjehu grupe?

Dodatak

Učenici se podstiču da raspravljaju o stvarnim situacijama u kojima ljudi nemaju jednak pristup važnim resursima (npr. slobodno vrijeme, posao, novac, moć).

Vježba 5.4. – Uloga zakona

<p>Obrazovni ciljevi</p>	<p>Stari filozofi oslanjali su se na različite vrijednosti kako bi definisali svrhu zakona.</p> <p>Različite vrijednosne opcije su povezane s različitim društvenim i političkim sistemima.</p> <p>Teorija pruža okvir za razmišljanje o svakodnevnim iskustvima, u kojima naši interesi vode naše vrijednosne opcije.</p> <p>Učenici se podstiču da namjerno biraju vrijednosti u okviru ljudskih prava, kako bi ih mogli upoređivati, raspravljati o njima i biti im posvećeni u svakodnevnom životu.</p>
<p>Materijali</p>	<p>Različiti koncepti uloge zakona napisani su na velikom listu papira i istaknuti na zidu (vidjeti M 1 u odjeljku o materijalima).</p>

Postupak

1. Učenici formiraju grupe od tri ili četiri člana i dobijaju radne listove s listom pravila ponašanja (vidjeti M2 u odjeljku materijala).
2. Svaka grupa mora podvesti pravila ponašanja pod osnovne koncepte zakona (deset minuta).
3. Grupe provjeravaju svoje rezultate.
4. Učenici odlučuju kojeg koncepta će se najviše pridržavati.
5. Učenici biraju koncept kojeg će se najmanje pridržavati.

Dodatak

Razmišljanja u razredu:

- Jesu li pravila koja primjenjujete u svom životu u skladu s vašim izborom?
- Znate li pravila koja su dio opcija koje ste odbacili? Jeste li se protivili tim pravilima? Zašto? Šta ste učinili?

Pisana razmišljanja:

- Koji koncept prava smatrate najprikladnijim i zašto?
- Nabrojite pet pravila svakodnevnog života kojih se pridržavate.

Materijali

(vidjeti sljedeću stranicu)

M 1: Osnovni koncepti zakona

1. Svrha zakona jeste da spriječi pojedince da krše prava drugih ljudi (Aristotel).
2. Svrha zakona jeste da pruži svakoj osobi ono što zaslužuje (Aristotel).
3. Svrha zakona jeste stvaranje savršenog društva (Platon).
4. Zakon služi da spriječi štetu koju nepravda čini pojedincima (Glaucón).
5. Zakon bi trebalo da služi očuvanju interesa onih koji upravljaju (Thrasymachus).
6. Uloga zakona jeste da očuva društveni mir kroz osiguravanje dobrobiti svih i primjenom one prakse koja je korisna za naše društvo (Protagora).
7. Svrha zakona jeste zaštita najslabijih.

M 2: Pravila

1. Ljudi koji su zlostavljali svoju djecu otići će u zatvor.
2. Država će garantovati nezaposlenima prihod koji će im omogućiti da prežive.
3. Učenici koji imaju najbolje ocjene imaju prioritet prilikom zapošljavanja.
4. Svi radnici treba da izdvoje nešto iz svojih prihoda kako bi pomogli nezaposlenima.
5. Svaka radnja određene osobe kojom drugoj osobi pričinu štetu, obavezuje tu osobu da oštećenom nadoknadi štetu.
6. Nastavnici će osigurati da učenici shvate da se zakoni našeg društva, i to kao najkvalitetniji zakoni, ne smiju kršiti.
7. Svaka osoba koja demonstrira svoje protivljenje organizaciji društva pritvoriće se u centar za prevaspitanje.
8. Dozvoljene su samo one aktivnosti koje država dozvoli za dobrobit svih.
9. Samo ljudi koji plaćaju porez imaju pravo glasa.
10. Svi mladi ljudi moraju pripadati državnim organizacijama kako bi učestvovali u korisnom radu.
11. Preduzeća bi trebalo da instaliraju filtere protiv zagađenja na dimnjacima.
12. Niko ne smije da širi ideje koje vlade nijesu priznale kao validne.
13. Država ima pravo da oduzme posjed ako je to u službi javnog interesa.
14. Direktori preduzeća imaju pravo da organizuju privatne službe zaštite.
15. Zabranjeno je ući u tuđi dom bez dozvole vlasnika.

Vježba 5.5. – Gledišta o pravdi

Obrazovni ciljevi	Učenici shvataju da postoje različita gledišta o pitanjima pravde. Učenici razvijaju shvatanje ravnoteže između prava i obaveza.
Materijali	Radni listovi koji sadrže gledište A ili B.

Postupak

1. Bira se jedno od prava koje će se ispitati.
2. Razred se dijeli u grupe od četiri ili šest članova.
Polovina grupe dobija list A, a druga list B.
Svaka podgrupa priprema što više mogućih argumenata kako bi odbranili izjavu sa svog lista.
3. Grupe se ujediniuju. Članovi podgrupe A predstavljaju svoje gledište članovima podgrupe B, koji moraju pažljivo da slušaju i prave zabilješke.
Onda je red na podgrupu B.
Nakon prezentacije argumenata može da slijedi vrijeme za postavljanje pitanja.
4. Podgrupe A i B mijenjaju uloge. Ne smiju biti unaprijed obaviješteni o ovom djelu vježbe.
Daje im se par minuta kako bi razmislili o argumentima.
5. Grupe pokušavaju da usvoje zajedničko pisano gledište o problemu o kojem se raspravlja.
6. Pitanja za razmišljanje:
 - Na koje poteškoće ste naišli dok ste pokušavali da dođete do zajedničkog gledišta?
 - Da li vam je činjenica što ste zamijenili uloge olakšala ili otežala da se usaglasite oko zajedničkog gledišta?

Dodatak

Nastavnik (ili učenici) traže slučajeve u kojima je sloboda izražavanja (ili dječiji rad) kontroverzna tema.

- Na koji način se mogu balansirati prava i obaveze?
- Postoje li dužnosti – ili prava – koja nameću ograničenja određenim pravima?

Informacije koje se daju u medijima trebalo bi koristiti za analizu slučaja. Istraživanje bi trebalo proširiti i na druga ljudska prava, npr. sloboda kretanja ili pravo vlasništva.

Materijali

(vidjeti sljedeću stranicu)

Gledište A: Sloboda izražavanja

U pravednom društvu sloboda izražavanja fundamentalno je ljudsko pravo koje se ne bi smjelo ograničiti. Razmislite o sljedećem:

- negativni učinci cenzure;
- političke posljedice njenog ograničavanja i disidentstva;
- okolnosti pod kojima je druge države ograničavaju;
- važnost slobode izražavanja za demokratije;
- bilo koji drugi relevantan problem.

Gledište A: Dječiji rad

Zakoni protiv dječijeg rada trebalo bi da se striktno primjenjuju kako bi se zaštitilo pravo djece da se igraju, da uče i da postanu zdravi odrasli članovi društva. Razmislite o sljedećim činjenicama:

- nedostatak obrazovanja koji je posljedica prisile djece na rad;
- činjenica da djeca često rade u nezdravim uslovima;
- način na koji se dječiji rad često iskorišćava jer se se djeca ne mogu zaštititi od nepravednog postupanja;
- drugi relevantni problemi.

Gledište B: Sloboda izražavanja

U pravednom društvu ponekad je potrebno da se ograniči sloboda izražavanja kako bi se zaštitila ljudska prava. Razmotrite sljedeće činjenice:

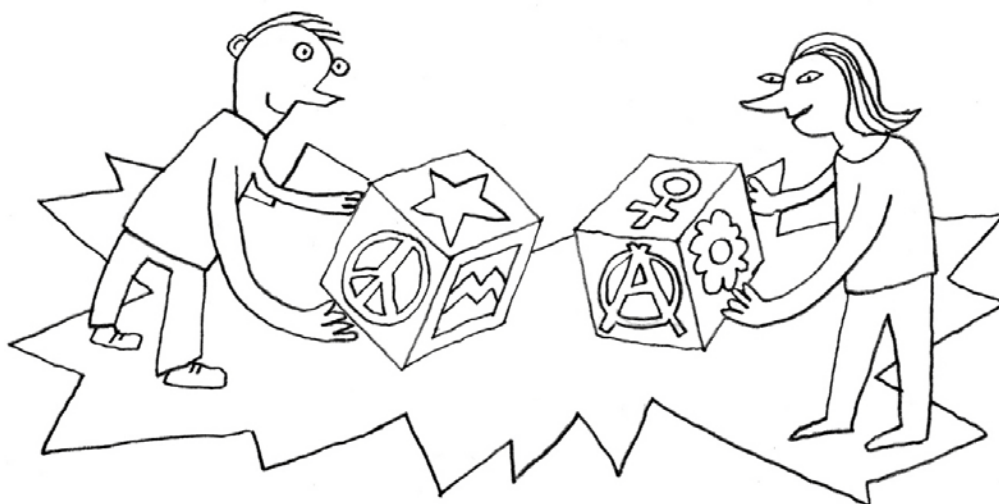
- posljedice rasističkih komentara o manjinama;
- način na koji se govor može koristiti za podsticanje nasilja;
- kako je u nekim zemljama sloboda izražavanja neograničena i dovodi do povrede prava;
- potreba da se promovišu obaveze a ne samo prava;
- svi drugi relevantni problemi.

Gledište B: Dječiji rad

U interesu pomoći porodicama da prežive u teškim ekonomskim uslovima i da se pomogne djeci da zauzmu ulogu u društvu, djeca bi trebalo da rade i pomažu svojim porodicama. Razmotrite sljedeće:

- činjenicu da u nekim društvima u kojima je zaposlenost slaba, djeca mogu biti jedini izvor prihoda za porodicu;
- činjenicu da u mnogim društvima djeca tradicionalno rade duže nego odrasli;
- mišljenje da sprječavanje djece da učestvuju u produktivnom radu može rezultirati u nepotrebnoj izolaciji djece od svijeta odraslih;
- činjenicu da rad može biti formativno iskustvo za djecu;
- sve drugi relevantne probleme.

Poglavlje 6 – Shvatanje političke filozofije

Uvod

Slika prikazuje dječaka i djevojčicu koji su okrenuti jedno prema drugom. Pokazuju jedno drugom kocku sa simbolima koji predstavljaju političke filozofije. Važno je da se osmjehuju jedno drugom, jer su simboli različiti i ukazuju na polemike i nesuglasice. Važno je istraživati značenje tih simbola koliko god je to moguće. Dječak pokazuje simbol „zabrane atomske bombe“, kojim se izjašnjava za pacifizam. Pentagram može predstavljati socijalistički način razmišljanja, ali isto tako i holistički način razmišljanja o čovječanstvu. Cik-cak linije mogu predstavljati vodu, kao simbol zaštite životne sredine, ali njegovo značenje može biti i potpuno različito. Djevojčica pokazuje A – simbol anarhizma. Simbol ženskog pola može predstavljati feminizam. Cvijet može predstavljati zaštitu životne sredine, ili mir, ali djevojčica je možda dala neko drugo značenje tom simbolu. Mladi ljudi koriste se ljudskim pravima – sloboda misli, sloboda izražavanja i jednakost. Ne postoji vlast koja će odrediti ko je u pravu a ko nije.

Slika takođe nosi jednu interesantnu i iznenađujuće složenu poruku. Mi kombinujemo simbole i koncepte u političkoj filozofiji kako bismo izrazili naše ideje i gledišta, ali oni mogu biti ambivalentni i zbunjujući. Stoga moramo drugima objasniti naš izbor i moramo pažljivo slušati. Postoje mnoga gledišta sa kojima se možemo ili ne možemo složiti. Šest simbola dovoljno je da nam daju ideju otvorenog pluralističkog društva. Trebalo bi da poštujuemo jedni druge; tada možemo imati dobar argument koji nikoga ne povrjeđuje i pogoduje svima.

Obrazovanje za demokratiju i ljudska prava integriše dvije dimenzije. Prva je povezana sa *sadržajem*. Shvatanje političke filozofije važno je za obrazovanje za demokratiju, pruža nam jasan smjer i vrijednosti kada prosuđujemo vrijednosti i kada djelujemo. Isto tako bolje razumijemo jedni druge.

Druga dimenzija obrazovanja za demokratiju odnosi se na *kulturu* civilizovanog sukoba – prepirati se sa osmijehom, ako je moguće. O takvoj kulturi sukoba mora se podučavati u školama, kroz iskustvo i razmišljanje. Podučavanje može započeti u vrlo ranom dobu a mnogo toga zavisi od primjera koji pokazuju nastavnici i direktori. Nastavnik obrazovanja za demokratiju trebalo bi da izbjegava dvije zamke. Jedna je politička korektnost. Nije zadatak nastavnika da podučavaju učenike o bilo kojoj političkoj doktrini, niti bi učenike trebalo prisiljavati da prihvate njihove lične vrijednosti. Druga je tiho negiranje, što je suptilni oblik opresije. Nastavnik bi trebalo da podstakne učenike da objašnjavaju svoje izbore kako bi ih drugi razumjeli, ali ne treba ih prisiljavati da ih opravdavaju.

Vježbe se mogu prilagoditi različitim starosnim grupama i mogu se koristiti od osnovnog do višeg srednjeg nivoa.

Vježba 6.1. – Osnovni koncepti političke misli

Obrazovni ciljevi	Učenici shvataju vrijednosti koje implicitno upravljaju političkim raspravama i debatama i da neke od tih vrijednosti podržavaju ljudska prava, dok im se druge protive (podučavanje o ljudskim pravima) Vježba obučava učenike da budu voljni da uče i razumiju vrijednosti i stavove bez obzira da li se s njima slažu ili ne (podučavanje <i>kroz</i> ljudska prava).
Materijali	Lista predloga ili slogana (vidjeti materijale u daljem tekstu). Kao alternativa, mogu se koristiti predizborni plakati, video isječci, ili djelovi izjava odnosno govora iz političkog života.

Postupak

1. Učenici formiraju grupe ili parove od četiri člana.
2. Identifikuju implikacije izjava. Možda će biti potrebno da im se daju pitanja kako bi se usmjerili i mogli da izvode poređenja, npr. za koje društvene grupe ovaj predlog ima posljedice i koje bi to posljedice bile (učenici bi trebalo da odgovore nešto poput bogati i siromašni, zdravi i bolesni, moćnici i nemoćni, itd.).
3. Ukoliko su već upoznati s osnovnim pristupom političke misli, učenici mogu povezati svoje predloge s različitim školama misli. Mogu utvrditi svoje afinitete prema više načina razmišljanja.
4. Učenici prosuđuju izjave i njihove implicirane vrijednosti u svjetlu ljudskih prava.

Dodatak

Učenici raspravljaju o posljedicama predloga tako što ih porede s pitanjima o kojima se raspravlja u njihovoj zemlji.

Materijali

Lista predloga i slogana

1. Država ne bi trebalo da se miješa u vođenje ekonomije. Njena jedina briga jeste primjena zakona.
2. Besplatna zdravstvena zaštita mora se garantovati svima.
3. Sva preduzeća se moraju nacionalizovati.
4. Vođi države treba dodijeliti sva ovlašćenja.
5. Država, radnici i sindikati treba da se sastanu kako bi povećali plate.
6. Država kao takva jeste neugodnost.
7. Bijela civilizacija je superiorna civilizacija.
8. Slabe učenike trebalo bi spriječiti da usporavaju napredovanje ostalih učenika.
9. Niko nema pravo da daje drugima naredbe.
10. Društvo bi trebalo organizovati na takav način da vladajući poredak poštuje prirodnu hijerarhiju stvari.

Vježba 6.2. – Stavovi prema moći⁵

Obrazovni ciljevi	Učenici mogu razlikovati koncepte moći i njihove posljedice na demokratiju i ljudska prava. Učenici razvijaju aktivno slušanje (podučavanje kroz ljudska prava).
Materijali	Paket štampanih radnih listova za učenike: „Stavovi o moći i vlasti“.

Postupak

1. Učenici formiraju parove. Proučavaju izjave i odlučuju s kojim se izjavama slažu.
2. Prave zabilješke o razlozima zbog čega podržavaju određene izjave.
3. Parovi predstavljaju svoje rezultate u razredu.
4. Učenici identifikuju fundamentalne škole političke misli (vježba transfera znanja); nastavnik koristi rezultate i diskusiju u razredu kako bi upoznao učenike s (odabranim) pristupima političkoj misli (induktivan pristup koji omogućava korišćenje različitih metoda – predavanja nastavnika, a možda i učenika; proučavanje djelova).

Dodatak

Učenici razmišljaju o svojim individualnim sistemima vrijednosti.

Učenici poistovjećuju političke ideje s politikom stranaka i političkih vođa u svojoj zemlji.

Materijali

(vidjeti sljedeću stranicu)

⁵Citirano iz Claude Paris, *Ethique et Politique*, CG. izdanje, Quebec, 1985.

Štampani učenički materijali

Izjave o vlasti i moći

1. Vođa u vlasti ima glavnu i nezamjenjivu ulogu.
2. Moć otuđuje i mora se eliminisati kako bi se omogućilo svakoj osobi da ostvari svoj puni potencijal.
3. Nacija ima samo jednog stvarnog neprijatelja: njenu vlast.
4. Političku moć bi trebalo da izvršavaju ljudi koje je birao narod.
5. Političke stranke su štetne za moć države zato što dijele narod i uzrokuju nepotrebne sukobe.
6. Država nije jednostavan skup pojedinaca: u stvarnosti ona je viša i važnija od skupa pojedinaca.
7. Sve vrste moći imaju tendenciju da postanu totalitarne.
8. Država ne podrazumijeva završetak već predstavlja nužnost za realizaciju individualnih aspiracija.
9. Država je veliko groblje na kojem umiru svi izrazi individualnog života.
10. Štrajkovi predstavljaju prijetnju vlasti te bi ih iz tog razloga trebalo zabraniti.
11. Pojedinci postoje samo za državu a bez nje su niko i ništa.
12. Mladi ljudi bi trebalo da učestvuju u odlukama koje se na njih odnose.
13. Jedino kad država prestane da postoji možemo govoriti o slobodi.
14. Nastavnik treba da uzima u obzir legitimne zahtjeve svojih učenika.
15. Ljudska bića imaju prirodnu tendenciju da čine dobro, uvijek treba imati povjerenja u njih.
16. Učestvovanje svih pojedinaca u moći jeste osnovni princip organizacije svih ljudskih zajednica.
17. Političke stranke omogućavaju da želje građana utiču na odluke vlasti.
18. Kada bi ljudi bili prepušteni samima sebi, bez ikakve kontrole, ljudska bića bi se međusobno ubijala.
19. Politička moć ne bi trebalo da bude prepuštena javnom mnijenju.
20. Ljudska bića bi trebala da imaju prava koja vlast mora poštovati i promovisati.

Vježba 6.3. – Kad bih bio mađioničar

Obrazovni ciljevi	Učenici se podstiču da stvaraju smislene vizije. Osoba bez utopijskih razmišljanja ograničena je da prihvati <i>status quo</i> . Učenicima je data mogućnost da koriste svoje talente (kreativnost).
Materijali	Papir i marker.

Postupak

1. Od učenika se traži da se zamisle u ulozi mađioničara.
2. Oni čitaju:
"Kad bih ja bio veliki mađioničar, omogućio bih ženama, muškarcima i djeci da nikad više ne dožive ono što se dogodilo tokom rata... "
Svaki učenik završava sljedeće rečenice:
 - Zaustavio bih ...
 - Zatvorio bih ...
 - Zaboravio bih ...
 - Protivio bih se ...
 - Nastavio bih sa ...
 - Stvorio bih ...
3. Naizmjenično, učenici čitaju svoje odgovore u plenarnom skupu. Predlaže se da se stolice rasporede u krug.
4. Evaluacija: učenici ističu i raspravljaju koje su želje i potrebe otkrili.

Dodatak

Učenici se bave pitanjem može li se nešto učiniti da se njihove želje ispune.

Varijacija

Za starije učenike:

"Kada bih bio arhitekt ...": učenici razmišljaju kako bi njihova škola ili grad, selo, u kojem žive trebalo da izgledaju.

Učenici razmišljaju o svojim željama i povezuju ih s osnovnim tradicijama političke misli (liberalna, konzervativna, socijalistička, prijatelji zemlje).

Poglavlje 7 – Učestvovanje u politici

Uvod

Slika prikazuje muškarca i ženu koji zagovaraju svoje stavove u javnosti a podršku im pružaju dječak i djevojčica. Plakat muškarca prikazuje globus kao simbol svijeta, dok žena na svom posteru, kojeg drži dječak, skreće pažnju na zvijezdu petokraku. Možda taj simbol odražava površinu na kojoj stoje. Njihovi izrazi lica su prijateljski i ne pokazuju nikakve znakove neprijateljstva. Odrasli i djeca učestvuju u politici. Koriste se svojim demokratskim pravom da mirno protestuju u javnosti. Rodovi su jednako zastupljeni, stoga se ne radi o rodnom pitanju. Ove dvije grupe nadmeću se za pažnju i podršku većine. Direktno su konfrontirane, tako da ne učestvuju mediji, političke stranke i interesne grupe.

Četvoro ljudi stoji na podlozi koja liči na zvijezdu s nepravilnim vrhovima. Taj simbol se može protumačiti na razne načine. Zvijezda može predstavljati zajednicu koja pruža svojim pripadnicima osjećaj zajedništva i okvir za prava, odgovornosti i dužnosti. Zvijezda bi isto tako mogla da simbolizuje „podijum“ na kojem stoji građanin kada govori u javnosti. Neće se moći čuti onaj ko izabere da ne stane na taj podijum i moraće prihvatiti odluke koje se na kraju donose. Građani mogu učestvovati u politici na razne načine. Obrazovanje za demokratiju se fokusira na načine aktivnog, direktnog učestvovanja. Učestvovanje u političkom životu jeste i pravo djece, a ne samo odraslih. Kako bi to sproveli u djelo potrebno nam je razumijevanje problema i pažljiva procjena. Političko učešće u demokratiji treba da se uči u školama, što zahtijeva od škola da funkcionišu kao mikro društva koja omogućavaju učenicima da učestvuju u upravljanju školskim poslovima.

U demokratskim školama i demokratskom društvu, rasprave i polemike, čak i svađe i sukobi, nisu nešto čega treba da se bojimo već treba da ih smatramo nečim normalnim i korisnim za donošenje demokratskih odluka. Sređivanje sukoba ideja i interesa osnovni je metod rješavanja problema i donošenja odluka. Ako interesi i ciljevi nisu jasno iskazani, onda se ne mogu uzeti u obzir. U otvorenom društvu harmonija – „zajedničko dobro“ – ne smije se nametati, već se o njemu treba dogovarati. Polemika i sukob nisu štetni ako su dio kulture raspravljanja, rješavanja sukoba i kompromisa.

Vježbe se usredsređuju na okvirne uslove i modele političkog učestvovanja. Ovo pomaže učenicima da cijene svoje mogućnosti učestvovanja u svojoj zajednici.

Vježba 7.1. – Zid šutnje

Obrazovni ciljevi	Učenici postaju svjesni svojih koncepata demokratije.
Materijali	Listovi velikog papira zalijepljeni na zid i markeri (za grupe od pet).

Postupak

1. Učenici formiraju grupe od pet članova. Svaka grupa sjedi u polukrugu nasuprot papiru na zidu, Od njih se traži da napišu, u tišini i u okviru vremenskog ograničenja, rečenicu koja započinje sa: „Demokratija je...“
2. Učenici odgovaraju rečenicama ili riječima koje su već zapisane.
3. Nakon što prođe vrijeme koje je određeno za pisanje riječi na plakatu, svaki učenik bira jednu rečenicu koju nije sam napisao i čita je na glas. Učenici razmjenjuju svoje rezultate u razredu.
4. Razmišljanja se međusobno razmijene:
 - "Naučio sam ..."
 - "Otkrio sam ..."
 - "Htio bih raspravljati o ..."

Varijacija

Umjesto korišćenja plakata na zidu, učenici sjede za okruglim stolom i pišu na veliki list papira.

Opšta informacija

"Zid šutnje" je *brainstorming* metoda koja se može koristiti na početku niza lekcija o ključnim konceptima kao što su demokratija, diktatura, pravda, mir, obrazovanje jednakost, sloboda, itd.

Ova metoda pruža podršku onim učenicima koji su manje ekstrovertni ili koji žele da imaju malo vremena da pažljivo razmisle prije nego što nešto kažu. Često su ovi učenici u nepovoljnom položaju u standardnom ambijentu, odnosno, u ambijentu u kojem se potencira frontalno i usmeno izlaganje.

Vježba 7.2. – Moji stavovi o diktaturi

Obrazovni ciljevi	Učenici mogu da definišu i procijene sastavne elemente demokratije i diktature. Učenici mogu da donesu promišljene odluke o vrijednostima i da ih
Materijali	Plakat i markeri ili tabla i kreda.

Postupak

1. Od učenika se traži da definišu karakteristične odlike diktature.

Lista može sadržati sljedeće odlike:

- antisemitizam	- uloga žena kao radateljica
- etničko čišćenje	- represija seksualnih manjina
- mučenje	- podvrgavanje vlastima
- uslovljavanje	- pritisak vršnjaka
- kult moći, pojedinaca ili vojske	- zahtjev da budemo vođeni
- mišljenje da je kritika destruktivna	- neprihvatanje manjina

2. Odnoseći se na listu, učenici odgovaraju na pitanje, "U kojoj mjeri ova situacija utiče na mene?"
3. Od učenika se traži da se ove stavke poređaju na skalu, počevši od onih odlika o kojima imaju čvrst stav.

Dodatak i Varijacije

Osobine diktature mogu se poistovjetiti s primjerima iz novinskih članaka, filmova i udžbenika. Ista vježba može se sprovesti i za demokratiju.

Zadatak 7.3. – Upitnici o stavovima prema promjeni

Obrazovni ciljevi	Učenici razmišljaju o svojim ličnim stavovima i slobodno ih izražavaju. Učenici mogu da slušaju druge učenike, nezavisno od toga slažu li se s drugima ili ne.
Materijali	Paket radnih listova za učenike: " Upitnici o stavovima prema promjeni ".

Napomena za nastavnike

Informacija o osnovnim političkim stavovima

Stav je tendencija izražavanja mišljenja ili usvajanja određenog oblika ponašanja. Stav je rezultat socijalne integracije i lične istorije i stoga je manje svjestan nego ideologija. Stavovi rukovode našim percepcijama, našim prosuđivanjem i našim postupcima.

Svrha ove vježbe jeste da se shvati, na osnovu izražavanja mišljenja, u kojoj mjeri je osoba otvorena za društvene promjenama ili nije. Promjena sama po sebi nije ni dobra ni loša stvar, i svrha je ne donositi sudove o učenicima, a još manje procjenjivati ih. Takođe treba imati na umu da rezultate ovakvog "politički lakmus testa" ne bi trebalo uzimati previše ozbiljno, naročito ako učenici nijesu u potpunosti svjesni implikacija izjava iz upitnika.

Pravo pitanje jeste: zašto, šta, kada i kako promijeniti. Modeli političke misli služe kao smjernice za političke stavove koji su se razvili nakon Francuske i Američke revolucije. Sljedeća skica može poslužiti kao okvirna smjernica ali ne može zamijeniti čitanje izvornih materijala.

Progresivan stav dovodi do uvjerenja da su promjene poželjne. Promjene mogu biti revolucionarne ili *reformističke*, zavisno od hitnosti i sredstava koja se koriste. Za revolucionarne promjene, ukoliko je neophodno, čak ni nasilje ne može biti isključeno. Za reformističke, promjena je poželjna, ali bez radikalnog prekida s prošlošću.

Konzervativan stav, s druge strane, cijeni tradiciju i daje prednost iskustvu nad teorijom. Ovaj stav može favorizirati *status quo* ili biti reakcionaran. Favorizirati *status quo* znači misliti da je sadašnja država, iako daleko od savršene, prihvatljiva. Kao način promjene može se zagovarati organski rast (Edmund Burke). Osnovna briga jeste držati državu snažnom i pokretljivom kako se ne bi previše opteretila pristrasnim interesima i prekomjernom participacijom. Međutim, reakcionar odbija trenutno stanje stvari: reakcionar smatra da je pogrešno sprovoditi promjene i želi da se vratiti u pređašnje stanje.

Revolucionar i *reakcionar* skloni su dogmatizmu, odnosno, fundamentalizmu, što znači da brane gledište s ideološke osnove, bez uzimanja stvarnog stanja u obzir.

Ostali su više pragmatični i određuju svoje stavove analizirajući direktne posljedice.

Ova vježba može da se koristi kao okvirna vodilja koja podstiče učenike da shvate postojanje različitih modela političkog mišljenja i da postanu svjesni svojih ličnih sklonosti i orijentacija. U političkom životu, politički stavovi često će da liče na političku mješavinu različitih političkih mišljenja, na primjer rasprave između neoliberalne, ekološke i tehnokratske struje.

Postupak

1. Učenici odgovaraju na pitanja. Prije svake izjave zapisuju broj kako bi iskazali svoj stav.
Šifra koju koriste je sljedeća
5 – U potpunosti se slažem s izjavom.
4 – Uglavnom se slažem s izjavom.
3 – Svejedno mi je što se u izjavi navodi.
2 – Uglavnom se ne slažem s izjavom.
1 – U potpunosti se ne slažem s izjavom.
2. Učenici sastavljaju svoj konačan broj bodova, koji ukazuje koji su njihovi politički stavovi.
100-80: revolucionar
80-60: reformista
60-40: za *status quo*
40-20: reakcionar.

Postoje li neke uočljive razlike među učenicima, naročito između dječaka i djevojčica?

Dodatak

Raditi s tekstem: u zavisnosti od toga kako se vježba izvela – kao uvod ili kao vježba prenosa znanja – rad s tekstem preporučuje se prije ili poslije ove vježbe. Za napredne razrede, mogu se koristiti citati autora poput Loka, Berka ili Marksa. Dodatno, ili kao alternativa za mlađe učenike, mogu se koristiti izjave političara ili stranačkih predstavnika u vezi sa specifičnim problemima u društvu.

Takođe vidjeti sljedeću vježbu.

Varijacija

Ova pitanja mogu se formulisati na osnovu lokalnih problema. Bilo koje od pitanja može biti početak za debatu.

Materijali

(vidjeti sljedeću stranicu)

Radni list za učenike

Upitnik o stavovima prema promjeni

1. Žena bi trebalo da ima pravo na sterilizaciju bez odobrenja svoga muža.
2. Informacije o kontracepciji bi trebalo da budu dostupne svim mlađim djevojkama od četrnaest i više godina.
3. Lake droge bi trebalo legalizovati.
4. U demokratijama referendumima bi trebalo da se sprovede na zahtjev građana.
5. Kriminalcima treba medicinska pomoć više nego kažnjavanje.
6. Smrtna kazna bi trebalo da se u potpunosti ukine.
7. Velike firme treba da se nacionalizuju.
8. Brak između osoba istog pola treba da bude legalan.
9. Ne smije biti razlikovanja polova u oglasima za posao.
10. Dobrotvorna udruženja treba zabraniti. Dužnost je države da pomaže socijalno ugroženim kategorijama.
11. Prosječnu osobu ne treba kontrolisati niti njome upravljati.
12. Učenici treba da učestvuju u upravljanju školom.
13. Ocjene i svjedočanstva treba ukinuti.
14. Minimalni dohodak treba da bude zagarantovan svima, bez obzira na pol, starost ili profesiju, pa čak i ako odlučimo da ništa ne radimo.
15. Djecu treba odgajati u nekoliko vjera istovremeno; oni mogu izabrati svoju vjeru kad odrastu.
16. Političke vođe bi trebalo da koriste savjete naučnika prilikom korišćenja naučnih otkrića.
17. Ljudska bića su rođena s istim potencijalom.
18. Privatno vlasništvo treba zabraniti i uvesti javno i državno vlasništvo.
19. Niko nema pravo da nameće svoje mišljenje drugima.
20. Sva proizvodnja proizvoda koji zagađuju životnu sredinu mora da se spriječi, bez obzira kakav će to imati neposredni uticaj na privredu.

Vježba 7.4. – Projekat planiranja⁶

Obrazovni ciljevi	<p>Učenici razumiju šta znače strukture međusobne zavisnosti u društvu tokom perioda promjena.</p> <p>Učenici razumiju da se svaka odluka tiče svih pripadnika društva. Ako odluka mora da se prihvati i poštuje, svi pripadnici društva moraju razumjeti tu odluku i imati mogućnost da učestvuju u procesu donošenja te odluke.</p>
Materijali	<p>Opis stvarnog ili izmišljenog plana gradskog naselja. Moraju se uzeti u obzir socijalni, ekonomski, demografski, saobraćajni i drugi problemi.</p> <p>Nastavnik mora da pripremi paket kartica za učesnike za igru uloga. Sljedeći primjeri mogu poslužiti čitaocu kao ideja kako se stvarni projekat planiranja može simulirati kroz igranje uloga.</p>

Napomene za nastavnika

Mnogo ciljeva je sakriveno u ovoj vježbi. Zato je na nastavniku da odluči koje od tih elemenata treba detaljno raspraviti, a koji bi trebalo da pomognu nastavniku da razumije i objasni drugima koji su to potencijalni učinci učenja.

1. Učenici razvijaju spremnost za slušanjem i razumijevanjem različitih gledišta i interesa, bez obzira da li se slažu s njima ili ne.
2. Učenici uče kako da predvide posljedice i implikacije različitih opcija u postupku donošenja odluka.
3. Učenici doživljavaju postupak donošenja odluka u demokratskom okviru. Potrebno je održati ravnotežu između učestvovanja i efikasnosti (npr. svi se moraju izjasniti, ali mora postojati vremensko ograničenje za svaku raspravu kao i za postupak u cjelini).
4. Osnovni uvid: u otvorenoj, npr. zajednici koja uči, opšte dobro (*volonte generale*) ne utvrđuje vlast već je usaglašeno kroz privremenu odluku koja je otvorena za reviziju ako se ukažu novi problemi.

Postupak

1. Učenici se dijele u parove. Svaki par dobija primjerak projekta i jednu karticu. Jedan par učenika predsjedava debatom koja će da uslijedi.
2. Par formira listu svih prednosti i nedostataka koji su povezani s tim projektom.
3. Učenici to rade s tačke gledišta osobe čiju ulogu sada igraju.
4. Donose zajedničku odluku za ili protiv projekta (15 minuta).
5. Jedan za drugim, svaki par izlaže svoj stav grupi i objašnjava svoje razloge.
6. U debati, svaki par mora da kaže šta bi željeli da se realizuje. Treba uvesti vremensko ograničenje za raspravu svakog učenika kao i za cijelu debatu.
7. Učenici glasaju o tome hoće li se projekat implementirati ili neće.

Rad nakon primjene projekta

8. Postoje li grupe s kojima se treba konsultovati?
9. U kojoj su mjeri drugi uticali na vaše mišljenje?

⁶ Prilagođeno iz S. Fountain, *Educattion pour le developpement humain*, De Boeck, 1996.

10. Imaju li pojedinačni interesi koje brani jedna od grupa uticaja na druge grupe?
11. Postoje li grupe čija mišljenja i interesi imaju veću težinu?
12. Postoje li grupe koje rijetko ili nikad ne iskazuju svoje mišljenje?
13. Da li je rješenje za koje je većina glasala u stvarnosti i najbolje rješenje za cijelo društvo?

Dodatak

1. Pojedinačni učenici igraju određenu ulogu bez podrške svojih partnera.
2. Igranje uloge uključuje slušanje stručnjaka koji mogu ukazati na određene aspekte projekta.
3. Dio razreda ima ulogu porote ili lokalne skupštine koja donosi konačnu odluku, bez učešća zagovornika određenih interesnih grupa (participativna demokracija).
4. Dva ili tri učenika glume novinare i posmatrače. Oni daju povratne informacije o postupku donošenja odluke i o ulogama koje igraju učenici.
5. Prilikom simuliranja postupka mogu se pozvati lokalni političari i novinari za naknadnu raspravu s učenicima.
6. Ovaj model može se koristiti kako bi se organizovao stvarni postupak donošenja odluke u školi.

Radni materijali za nastavnike

Pitanja za dizajniranje kartica za igranje uloga

1. Vi ste nastavnik:
 - Vidite li razloge zbog kojih bi projekat bio dobra ideja?
 - Smatrate li da bi projekat bio problematičan?
2. Vi ste vlasnik malog preduzeća:
 - Vidite li razloge zbog kojih bi projekat bio dobra ideja?
 - Smatrate li da bi projekt bio problematičan?
3. Vi radite u medicinskom centru.
4. Vi radite kao smećar.
5. Vi ste vozač autobusa.
6. Vi ste nedavno došli iz druge regije ili zemlje i trenutno tražite posao.
7. Vi ste mladi ljudi koji rade u susjedstvu.
8. Vi ste direktor malog preduzeća.
9. Vi ste lokalni politički predstavnik.
10. Itd.

Vježba 7.5. – Mi i svijet

Obrazovni ciljevi	<p>Učenici proučavaju kako događaji u drugim zemljama i događaji iz davne prošlosti utiču na njihovu zajednicu.</p> <p>Učenici bolje razumiju strukturu međusobne zavisnosti u svijetu.</p> <p>Nejednaka podjela moći i nejednak proces razvoja traže globalno razumijevanje i saradnju u duhu ljudskih prava.</p>
Materijali	Dnevne lokalne novine, karta svijeta, selotejp i markeri, konac, igre.

Postupak

- Učenici formiraju grupe od četiri člana. Izrezuju članke iz novina koji pokazuju da jedan drugi dio svijeta utiče na lokalnu zajednicu i da njihova država i druge države međusobno utiču jedna na drugu.
- Problemi:
 - privredni problemi
 - politički problemi
 - problemi migracija
 - zagađenje
 - kulturološka razmjena
 - turizam
 - vojno djelovanje, itd.
- Učenici razvrstavaju članke prema ključnim riječima koje oni odaberu da predstavljaju određene tipove uticaja i označavaju ih različitim bojama.
- Učenici biraju najznačajnije članke i lijepo ih na kartu svijeta koja se nalazi na zidu. Pomoću konca i igle povezuju članke sa svojom državom.
- Plenarna rasprava.
 - S kojim ste dijelom svijeta najviše povezani?
 - Koje su vrste veza najčešće? Zašto?
 - Postoji li dio svijeta s kojim uopšte niste povezani? Zašto?

Dodatak

Učenici pronalaze informacije o političkim i/ili privrednim sistemima koji su na snazi u državama s kojima ste povezani.

Mogu vidjeti jesu li druge veze postojale u prošlosti.

Na času stranog jezika mogu se koristiti članci iz stranih novina ili s Interneta.

Ovaj zadatak može služiti kao uvod u problematiku nejednakog razvoja i raspodjele moći u svijetu.

Naša percepcija svijeta u kojem živimo pod uticajem je informacija koje dobijamo iz druge ruke – iz medija. Zamislimo samo koliko biste daleko stigli kada bi poznavali samo one dijelove svijeta oko vas koje ste lično vidjeli. Šta nam mediji poručuju i koje nam informacije ne prenose. Treba li neko da kontroliše medije? Cenzura? Ili je dovoljna konkurencija između različitih novina? Koliko su moćni mediji? Možemo li živjeti bez njih?

Takođe se mogu postaviti i druga slična pitanja, ali treba da ih postave učenici a ne nastavnici. Ako učenici shvate koliko je ograničena njihova percepcija, onda mogu sami početi sa postavljanjem pitanja o ulozi medija.

Zadatak 7.6. – Trebamo li da učestvujemo u politici?

Obrazovni ciljevi	Učenici formiraju svoje mišljenje o tome da li je važno participirati u vlasti.
	Participacija se može odvijati na razne načine. Mi definišemo participaciju kao učešće u javnom životu vaše zajednice i društva. Neki ljudi misle da je važno participirati, a drugi ne. Učenici bi trebalo da shvate da političke odluke utiču na njihov život, nezavisno od toga da li učestvuju u postupku donošenja odluka ili ne.
Materijali	Kartice s opisom uloga za igru uloga

Postupak

1. Četiri učenika glume razgovor između novih građana u naciji koja je u procesu nastajanja.
2. Učenici raspravljaju, uz pomoć nastavnika ako je potrebno, o pitanjima koja su se pojavila tokom igranja uloga, poput sljedećih:
 - Koja su četiri glavna gledišta koja su građani iskazali o participaciji? Saglasni ste s tim? Zašto ili zašto niste?
 - Šta će četiri građanina izgubiti ako ne participiraju? Šta mislite koje će koristi pojedinci imati od participacije?
 - Šta mislite koje će koristi nova država imati od participacije pojedinaca?
 - Koji su mogući rizici ili gubici povezani sa željom za participacijom?
 - Ocjenjujući koristi i rizike, smatrate li da je korisno participirati?
3. Pomoću rasprave ili predavanja, učenici bi mogli da dođu do sljedećih zaključaka:

Vlada utiče na naše živote na puno načina. Participacijom u vlasti ljudi mogu uticati na odluke koje vlasti donose. U svakom društvu neko mora donositi odluke. Ako ljudi odaberu da ne participiraju, onda neće imati nikakvog uticaja na te odluke. Te odluke mogu uključivati sljedeće stvari:

 - koliko će ljudi plaćati poreza;
 - hoće li društvo ući u rat;
 - ko će biti vlasnik i kontrolisati državne prirodne resurse.

U zavisnosti od toga kako je vlast strukturisana, odluke se mogu donositi na različitim nivoima, uključujući nacionalni, regionalni i lokalni. Neke odluke poput onih o vojnoj moći, često se donose na nacionalnom nivou, dok druge, poput onih koje se tiču saobraćaja i puteva, često se donose na regionalnom nivou, a odluke poput sakupljanja otpada često se donose na lokalnom nivou.

Materijali

(vidjeti sljedeću stranicu)

Igranje uloga: Četiri građanina dolaze u novoosnovanu državu

Pretpostavimo da ste tek stigli u novoosnovanu državu. Željni ste da što prije počnete sa izgradnjom novog društva. Čuli ste da postoje razne mogućnosti za stvaranje dobre vlasti. Nakon toga načuli ste razgovor između grupe svojih novih kolega:

Građanin 1:

"Tamo odakle ja dolazim nikome nije stalo do politike i vlasti. Uvijek smo bili previše zaokupljeni našim svakodnevnim životom. Stoga i u ovoj zemlji ne planiram da se previše zamaram politikom."

Građanin 2:

"Tako se radi u našoj državi ... i ja nikad nijesam u potpunosti razumio što se događa među vođama. Zbog njih se to uvijek činilo komplikovanim i na taj način su nam olakšali da se ne zamaramo pokušavanjem da to shvatimo."

Građanin 3:

"Naime, u našoj zemlji su stvari bile potpuno drugačije. Pokušali smo, ali ljudi na vlasti nijesu nam dozvolili da učestvujemo, a i prijetili su nam kada smo pokušavali. Stoga smo na kraju odustali od pokušaja da participiramo."

Građanin 4:

"U mojoj zemlji smo imali izbore i naše vođe su nam obećali dobru vlast, ali nije tako ispalo. Vođe su iskoristile vlast samo da se obogate. Sve vođe su korumpirane."

Vježba 7.7. – Na koji način vlast utiče na naš život?

Obrazovni ciljevi	<p>Učenici razumiju da vlast utiče na naše živote u svakom mogućem aspektu (<i>tua res agitur</i>). Svijet u kojem živimo djelo je čovječjih ruku te je stoga na nama da odlučimo što ćemo s njim činiti.</p> <p>Promišljene političke odluke neophodne su zbog naše povećane međusobne zavisnosti, od lokalnog do globalnog nivoa.</p> <p>Demokratija može na najbolji način uzeti u obzir naše suprotstavljene interese i integrisati ih u zadovoljavajući kompromis – uz uslov da su saslušane sve zainteresovane strane.</p>
Materijali	Nijesu potrebni.

Postupak

1. Učenici bi trebalo da shvate u kojoj mjeri vlast utiče na njihove živote. Predlažu im se sljedeća pitanja kao pomoć. Na pitanja mogu odgovoriti u razredu ili u malim grupama koje potom mogu svoje rezultate predstaviti na plenumu.
2. - Prepričajte kako ste u skorije vrijeme proživjeli jedan dan – gdje ste išli, šta ste nosili, vidjeli, jeli, kazali, naučili i učinili. – Napravite listu svih stvari koje ste spomenuli a na koje je uticala vlast, i to lokalna, regionalna i nacionalna.
- Pretpostavite da je vaša vlast demokratija u kojoj svi građani imaju jednaku šansu da učestvuju bez ugrožavanja njihovih ljudskih prava. Šta mislite koja od vaših svakodnevnih aktivnosti koje ste stavili kao aktivnosti na koje vlast ima uticaj, bi trebalo da se promijeni? Objasnite zašto smatrate da bi trebalo da se promijeni.
3. Učenici će vjerovatno postaviti pitanje na koji način ljudi mogu participirati u demokratskoj vlasti. Nastavnici bi trebalo da ponude neke informacije, bilo kroz predavanja, udžbenike ili radne materijale.

Rezultatai bi mogli biti sljedeći: mnogi ljudi vjeruju da se u otvorenoj i slobodnoj demokratiji pruža najveća mogućnost za participaciju u vlasti. Ovakva vrsta vlasti znači da sami građani mogu dobiti moć i upravljati, obično vladavinom većine. Neke države su samo demokratije na papiru a građanima zapravo nije dozvoljeno da participiraju u odlučivanju. U demokratskom sistemu, građani mogu da izaberu između različitih načina participacije a neki čak mogu odlučiti da uopšte ne participiraju.

Demokratije mogu najbolje voditi računa o različitim i suprotstavljenim interesima i tragati za zadovoljavajućim rješenjima – pod uslovom da su sve strane izrazile svoja mišljenja. Posebna pažnja mora se pokloniti slabijim grupama, koje nijesu u mogućnosti da vrše pritisak na vlast i čiji se interesi time obično ignorišu (problem ekskluzije).

Vježba 7.8. – Načini participacije u demokratiji

Obrazovni ciljevi	Učenici povezuju različite oblike političke participacije sa ljudskim pravima.
Materijali	Lista mogućih oblika političke participacije.

Postupak

1. Svaki učenik sastavlja listu svih načina i aktivnosti kojima smatra da ljudi mogu participirati u demokratskom postupku donošenja odluka.
2. Učenici formiraju grupe od četiri člana. Grupe porede svoje liste, raspravljaju o njima i pokušavaju da se slože o jedinstvenoj listi načina participacije.
3. Grupe porede svoje liste načina participacije sa onom na radnom listu za učenike.

Dodatak

Učenici bi mogli da raspravljaju o sljedećim pitanjima:

1. Vjerujete li da jedan ili svi gore navedeni oblici političke participacije predstavljaju ljudska prava? Moraju li svi biti zaštićeni zakonom? Objasnite zašto da ili zašto ne.
2. Na koji način možete participirati u demokratiji u vašoj državi? Postoje li načini participacije koji vama nijesu dozvoljeni? Objasnite.
3. Trebaju li zakoni štiti i pravo da se ne participira? Objasnite.

Materijali

Radni listovi za učenike

Participacija može imati različite oblike:

- čitanje o problemima i vođama
- pisanje o problemima i vođama
- raspravljanje o problemima
- rad u zajednici kao podrška određenom cilju ili protest protiv djelovanja vlasti
- formiranje ili učlanjivanje u političke stranke ili druge društvene ili *grass-root* organizacije
- učestvovanje na političkim sastancima u zajednici
- postati vođa političke stranke, sindikata ili društvene organizacije
- glasanje na izborima
- voditi kampanju za one koje kandiduju za javnu funkciju
- kandidovanje za javnu funkciju i obavljanje funkcije ako budemo izabrani
- plaćanje poreza
- lobiranje
- služenje vojske
- korišćenje postojećih legalnih kanala poput kontaktiranja vladinih zvaničnika, pokretanja predmeta na sudu i sl.
- protestovanje putem demonstracija, bojkota, štrajkova i sl.

Vježba 7.9. – Politički ciklus

Obrazovni ciljevi	Učenici mogu primijeniti model političkog ciklusa na primjere donošenja političkih odluka.
Materijali	Učenici postaju svjesni svojih mogućnosti intervenisanja i učestvovanja u procesu donošenja političkih odluka. Paket radnih listova za učenike: "model političkog ciklusa". <i>Flip chart</i> papir, markeri, makaze, ljepilo.

Postupak

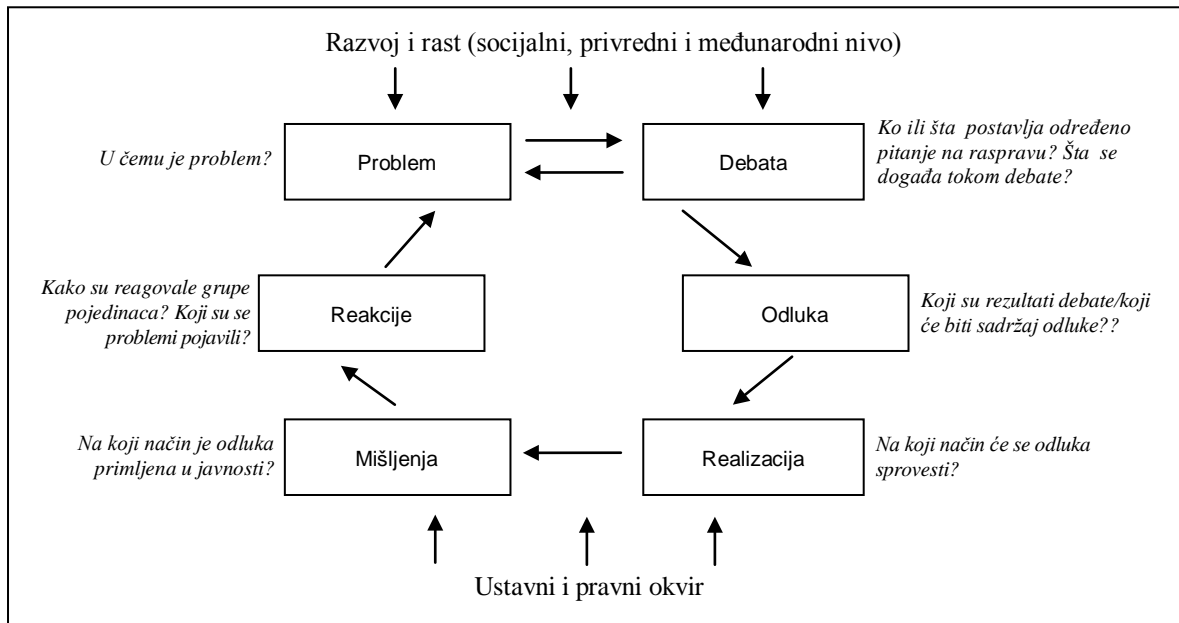
1. Nastavnik upoznaje učenike s modelom političkog ciklusa, koristeći pritom jedan od sljedećih pristupa:
 - Nastavnik koristi deduktivni, sistematski pristup: nastavnik drži predavanje⁷ i potom učenici primjenjuju nastavno sredstvo koje su dobili.
 - Nastavnik slijedi induktivni pristup: nastavnik započinje primjerom ili se osvrće na znanje i iskustvo koje su učenici već stekli. Ovo može biti neki aktuelni javni problem, odluka koju učenici podržavaju ili su protiv nje ili pak problem oko kojeg su zabrinuti. Odluka koja je donesena u školi takođe može biti polazna tačka. Zatim slijedi predavanje nastavnika u kojem se pažljivo osvrće na kontekst koji su mu pružili učenici.

Koji god od spomenutih pristupa bude korišćen, učenici će dobiti primjerak radnog materijala "Model političkog ciklusa".
2. Učenici primjenjuju model. Mogu se dati različiti zadaci:
 - Učenici koriste model kao sredstvo za aktivno i strukturisano čitanje novina. Radeći u grupama od četiri do šest članova, učenici proučavaju novine objavljene u posljednjih nekoliko dana i identifikuju primjere za svaku od šest faza. Učenici lijepe članke na plakate i prezentiraju ih u plenumu.
 - Učenici slijede postupak donošenja odluka na određenom problemu. Ovo će zahtijevati materijale koji pokrivaju duži vremenski period i stoga su takođe korisna starija izdanja novina. Knjige i Internet mogu postati važni izvori. Ova vježba može se razviti u istraživački projekat.
3. Model može služiti kao polazišna tačka za raspravu: u kojoj fazi postupka donošenja odluke možemo intervenisati? Nastavnik bi takođe trebalo da objasni da su dvije faze „odluka“ i „realizacija“ ograničene na politički sistem (osim ako odluku nije donio plebiscit). Građani mogu intervenisati u bilo kojoj drugoj fazi.

⁷ Vidjeti "opšte informacije za nastavnike" (u odjeljku o radnim materijalima ove vježbe).

Materijali

Model političkog ciklusa: Politika kao postupak rješavanja problema.

Model političkog ciklusa: dodatne informacije za nastavnike

Politički ciklus je model. On djeluje kao mapa, što znači da bira određene dijelove iz stvarnosti a ostale zanemaruje. Na taj način slika postaje jasnija ali korisnik nikad ne bi trebalo da brka model sa stvarnošću. U ovom slučaju, model političkog ciklusa usredsređuje se na politiku kao proces donošenja odluka i rješavanja problema. Njegov fokus nije na politici kao borbi za moć, iako se taj aspekt pojavljuje. Šest kategorija vode prema ključnim pitanjima koja nam pomažu da analiziramo političko donošenje odluka. Učenici se podstiču da iznose nova pitanja koja se vežu za specifičniji kontekst.

Ovaj model pruža idealan tip opisa političkog donošenja odluka. Prvo, politički problem mora postati javni prioritet. Pitanje postavljanja prioriteta tijesno je povezano s političkom moći. Problemi ne postoje kao takvi, oni se moraju definisati i prihvatiti. Suprotstavljeni interesi i vrijednosti imaju važnu ulogu, jer definicija problema snažno utiče na ishod donošenja odluke. Na primjer, siromaštvo se može definisati kao napad na ljudska prava ili kao podsticaj da se uzme sudbina u vlastite ruke. Prvo gledište implicira da je siromašnim ljudima potrebna zaštita, dok drugo prećutno implicira da siromašnim ljudima ne treba mnogo pomagati, jer ih to može učiniti lijernim. Ključno pitanje postavljanja prioriteta naznačeno je dvostrukim strelicama između kategorija problemi i debata.

Debata se odvija pod određenim uslovima. Ovdje je važan okvir modela: socijalni, privredni i međunarodni tokovi obezbjeđuju informacije za raspravu, dok ustavni i zakonodavni okvir određuju pravila. Ko može učestvovati u debati? Ko o čemu odlučuje? Ova pitanja pomažu da razumijemo ishode debate, konačnu odluku. Ko učestvuje u debati? Koji su interesi u igri? O čemu treba da se pregovara? Je li moguće doći do kompromisa?

Realizacija: Kako se realizuje odluka? Jesu li se pojavile određene poteškoće ili sukobi? Da li je realizacija odluke u skladu sa ciljevima onih koji su tu odluku donijeli?

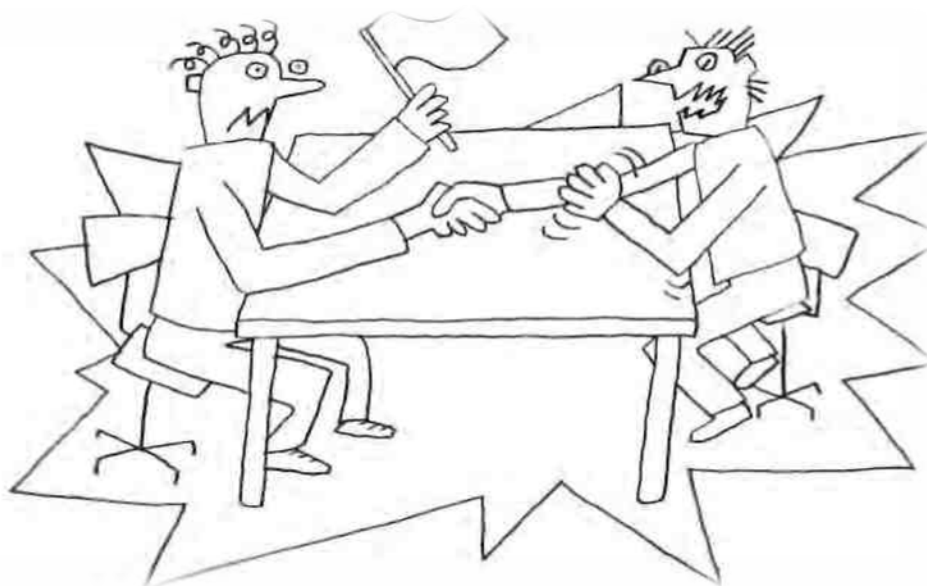
Mišljenja: Kako je odluka "primljena" u javnosti? Na čije interese je odluka pozitivno uticala, a na čije negativno? Koje su vrijednosti u pitanju?

Reakcije: Jesu li reakcije na odluku reakcije pojedinaca i/ili su to kolektivne/organizovane reakcije grupe? Podržavaju li ili se protive odluci? Primjeri mogu biti protesti, demonstracije, pisma urednicima novina, odluke sudova, iseljavanje, povlačenje investitora, kršenje zakona itd.

Problem: Na kraju, da li je riješen osnovni problem? Da li su se ostvarili neki nepoželjni i nepredviđeni rezultati? Da li je nastao novi problem kroz reakcije na odluku i njenu implementaciju? Politički ciklus se prekida ako se problem riješi. Vrlo često, novi ciklus započinje sa novim naknadnim ili nepredviđenim problemom.

Učenici bi trebalo da shvate da politički ciklus pokazuje gdje i kako građani mogu da učestvuju u politici. Možemo dati našu definiciju problema koji traže političku pažnju a za čije rješavanje su potrebna javna sredstva. Možemo učestvovati u debati, stvoriti naš stav o odluci i podržati ili se protiviti načinu na koji se odluka o problemu bude primijenila. Pri tome, koristimo naša ljudska i građanska prava. Demokratija zavisi od aktivnih demokrata.

Poglavlje 8 – Kako se nositi s konfliktima

Uvod

Ilustracija prikazuje dva mladića koji se svađaju. Mladići sjede nasuprot jedan drugome. Jedan mladić maše zastavicom, dok drugi stiše šaku i zube. Njihova kosa je podignuta, što daje protivnicima žestok zastrašujući izgled. Kad bi to bilo sve, očekivali bismo da će situacija eskalirati: dva mladića bi ustala i pribjegli fizičkom nasilju. Ali na slici je i drugi detalj: dva muškarca se rukuju, kao znak dogovora i kompromisa. Mladići samo razgovaraju – možda čak i viču jedan na drugoga – ali bez fizičkog nasilja.

Slika pokazuje šta se istovremeno dešava u svakodnevnom životu: ako zagovaramo svoje interese, stavove, vrijednosti, ponekad ćemo ući u konflikt. Kako bismo riješili takve konflikte, moramo biti sposobni i spremni da postignemo dogovor i kompromis. Rasprava na početku, označavanje najvećih razlika i nakon toga traženje dogovora i kompromisa čini proces konflikta poput udisanja i izdisanja.

Pod u obliku zvijezde takođe je simboličan. Dijelimo jednu zajednicu – na primjer našu planetu, našu porodicu, našu školu. Nemamo drugu. Stoga zavisimo jedni od drugih, pa učestvovanje u konfliktima i njihovo rješavanje mora biti zasnovano na zajedničkim principima i pravilima. Konflikt kao takav ne predstavlja ništa loše. Ljudska prava stvaraju pluralizam i nadmetanje interesa što povećava mogućnost konflikta. Kvalitetno rješavanje konflikta dovodi do harmonije, dok pokušaj suzbijanja konflikta autoritetom ili nepravednim rješenjem može dovesti do razdora u zajednici.

Rješavanje konflikta je, u određenoj mjeri, vještina koja se može naučiti. Ovo je samo jedan fokus vježbi u ovom poglavlju; one učenicima daju sredstva, strukturirane šeme postupanja za rješavanje konflikata i medijaciju. Drugo, pravično rješavanje konflikta takođe je važno, a očituje se u vrijednostima i kulturi konfliktnog ponašanja. Idealno bi bilo kad bi se konflikt riješio *pobjeda-pobjeda* situacijom. Ukoliko to nije moguće, moramo se pobrinuti da ne bude gubitnika, već da nađemo kompromis koji održava ravnotežu prednosti i nedostataka. Kada stvari sagledamo iz šire perspektive, potencijalni sudionici ne uključuju samo protivnike koji su direktno uključeni, već i cijelu zajednicu i okolinu kao cjelinu.

Vježba 8.1. - *Pobjeda-pobjeda* rješenja

Obrazovni ciljevi	Učenici razumiju da se konflikt može riješiti na razne načine. Strane koje su uključene mogu biti u poziciji dobitnika ili gubitnika, ili mogu pristati na kompromis. Ni jedna strana ne bi smjela da se osjeća kao gubitnik, jer to može dovesti do novog konflikta.
Materijali	Tabla ili <i>flip chart</i> .

Postupak

1. Nastavnik objašnjava učenicima da mogu postojati tri različita rješenja jednog sukoba:

pobjeda – pobjeda	😊😊
pobjeda – poraz	😊😞
poraz – poraz	😞😞

Nastavnik ilustruje te principe rješavanja sukoba na tabli ili *flip chart*-u.

Pobjeda-pobjeda: rješenja koja omogućavaju svakoj strani određenu korist

Pobjeda-poraz: rješenja u kojima jedna strana ima određene koristi na račun druge

Poraz-poraz: rješenja u kojima ni jedna strana ne profitira.

2. Nastavnik iznosi primjere različitih načina rješavanja sukoba:

Dječak i djevojčica svađaju se oko lopte. Odrasli čovjek se umiješa i prisiljava ih da se skupa igraju s loptom ili svakome daje podjednako vrijeme da koristi loptu. Oboje imaju određene koristi. Ako bi odrasli čovjek dao loptu samo jednome, onda bi naravno samo jedno imalo koristi. Ako bi im odrasli čovjek oduzeo loptu, s obzirom da se djeca ne mogu dogovoriti, onda niko ne bi imao koristi.

3. U parovima po dvoje ili u grupama učenici istražuju svoja lična iskustva kako bi našli dalje primjere konflikta. Mogu raspravljati o svojim iskustvima u konfliktima kod kuće ili u školi ili mogu govoriti o većim konfliktima koji uključuju grupe ljudi ili cijele države.

4. Učenici analiziraju primjere rješavanja konflikta i identifikuju ih koristeći gore opisani model, a pritom se pitaju koja će strana profitirati rješenjem. Ko može pronaći rješenje kojim će svi/obje strane profitirati?

5. Plenarna rasprava: učenici iznose rezultate svojih analiza.

Varijacija

Nakon drugog koraka, učenici dobijaju opisani primjer konflikta. Radeći u grupama, pokušavaju iznaći rješenje koje neće proizoditi gubitnike. Ukoliko je sukob već riješen, učenici mogu uporediti svoja rješenja sa onima u praksi kao i sa reakcijama na ta rješenja. Ovakva analiza slijedi model političkog ciklusa (vidjeti vježbu 7.9).

Vježba 8.2. – Strukturisani pristup rješavanju konflikta

Obrazovni ciljevi	Učenici uče tehniku rješavanja konflikta. Razumiju da rješavanje problema umnogome zavisi od vještina koje se mogu naučiti.
Materijali	Paket materijala za učenike: "Rješavanje konflikta u šest faza". Časopisi i novine.

Postupak

1. Nastavnik opisuje konfliktnu situaciju u kojoj nema definisanog rješenja (primjer: jedan učenik ismijava drugog učenika koji dolazi iz strane zemlje i govori sa jakim stranim naglaskom).

Situacija se može opisati pomoću igranja uloga. Učenici razgovaraju kako da riješe sukob. Pri tome, učenici mogu da predvide dijelove modela koji će kasnije koristiti u ovoj lekciji ili postavljati pitanja na koje model može dati odgovor.
2. Radni list pod naslovom "Rješavanje konflikta u šest faza" podijeli se polovini učenika koji ga čitaju u tišini.

Druga polovina učenika bira izvještaj o konfliktu iz časopisa ili novina. Mogu se takođe osloniti na vlastito iskustvo ili na informacije iz prve ruke.
3. Učenici se razvrstavaju u grupe od po četiri od kojih su dva učenika pročitala rješenje problema i dva koja su definisala moguće konflikte.
4. Učenici biraju jedan konflikt i testiraju ideje rješavanja konflikta.

Dva učenika predstavljaju protivnike, druga dva imaju ulogu medijatora, koristeći radni list kako bi našli rješenje.
5. Naknadna plenarna sjednica:
 - Koje ste konflikte pokušali da riješite?
 - Na koji ste način pokušali da ih riješite?
 - Da li vam je (i kako) pomogao model rješavanja konflikata?

Varijacija

1. Učenici se usredsređuju na proučavanje primjera i upoređuju svoja rješenja.
2. Kad se učenici upoznaju s procedurom ona se može primijeniti na rješavanje konfliktnih situacija koje se mogu pojaviti u razredu.

Materijali

(vidjeti sljedeću stranicu)

Radni list za učenike: rješavanje sukoba u šest faza

<p>1. Identifikovati potrebe. "Šta vam je potrebno (šta tačno želite?)"</p>	<p>Svaka osoba koja je uključena u konflikt trebalo bi da odgovori na ovo pitanje bez optuživanja ili krivljena druge strane.</p>
<p>2. Definisane probleme. "Šta mislite u čemu je problem u ovom slučaju?"</p>	<p>Cijeli razred može pomoći da se pronađe rješenje koji će odgovoriti potrebama onih kojih se tiče. Protivnici moraju biti sposobni da prihvate ovu definiciju.</p>
<p>3. Tražiti brojna rješenja. "Ko se može sjetiti mogućeg rješenja za problem?"</p>	<p>Svi učenici mogu doprinijeti sa svojim odgovorima. Odgovore treba zapisati, bez komentarisanja, osuđivanja, ili ocjenjivanja. Cilj ove faze jeste da dođemo do što je moguće više rješenja.</p>
<p>4. Ocijenite rješenja. "Da li biste li bili zadovoljni ovim rješenjem?"</p>	<p>Svaka strana u sukobu ocjenjuje alternative, objašnjavajući koje su prihvatljive, a koje nijesu.</p>
<p>5. Odlučite koja su rješenja najbolja. "Prihvatate li oboje ponuđeno rješenje? Da li je problem riješen?"</p>	<p>Mora biti jasno da obje strane prihvataju rješenje. Moramo cijeliti njihove napore da pronađu rješenje.</p>
<p>6. Vidjeti kako se rješenje primjenjuje. "Ajde da još jednom porazgovaramo o rješenju i da budemo sigurni da je problem stvarno riješen."</p>	<p>Trebalo bi napraviti plan za evaluaciju rješenja U zavisnosti od prirode konflikta i starosti protivnika, evaluacija se može sprovesti nakon par minuta, sati ili dan kasnije.</p>

Vježba 8.3. – Konflikti u porodici i s vršnjacima

Obrazovni ciljevi	Učenici uče o rješavanju konflikata na strukturisani način.
Materijali	Paket materijala za učenike: "Rješavanje konflikata u šest faza" (vidjeti Vježbu 8.2.).

Postupak

1. Učenici čitaju "Rješavanje konflikata u šest faza".
2. Nastavnik dopušta učenicima da iznose primjere tipičnih konflikata u porodici, školi ili na igralištu, na primjer:
U porodici:
 - Dijete želi da se igra, ali roditelji misle da bi trebalo da uči.
 - Dijete želi novac za bioskop / koncert / žurku/ piknik, ali roditelji imaju druge troškove koje treba podmiriti.Na igralištu:
 - Dječaci i djevojčice žele da koriste igralište u različite svrhe.
 - Dječaci ometaju djevojčice u igri.
3. Učenici biraju jedan konflikt koji će rješavati i onda formiraju grupe od po šest članova.
4. Svaka grupa dijeli se na dva djela, jedna polovina uzima ulogu roditelja a druga polovina ima ulogu djece (odnosno dječaka/djevojčica).
Prvo roditelji i djeca odvojeno dolaze svaki do svog gledišta. Nakon toga imaju sastanak sa svojim protivnicima i počinju pregovarati o sljedećih šest faza.
Po isteku vremena određenog za pregovaranje grupe se vraćaju nazad u razred.
5. Cijeli razred daje povratne informacije o radu u grupama. Do kojih rješenja su došli? Jesu li iznijeli mnogo različitih rješenja?

Varijacija

Ova vježba može se takođe sprovesti uz pomoć medijatora, na primjer da jedan učenik preuzme ulogu đeda koji usmjerava sukobljene strane dok traju pregovori.

Vježba 8.4. - *Brainstorming* o konfliktu i miru

Obrazovni ciljevi	Učenici mogu razumjeti koncept konflikta i mira. Učenici mogu objasniti koji sukobi mogu biti razriješeni a koji ne.
Materijali	<i>Flip chart</i> i markeri u bojama.

Postupak

1. Riječ "KONFLIKT" napiše se na jednom od listova.
Učenici dobijaju dva zadatka za *brainstorming*.
 - a. Zapisuju koliko im god izraza ili riječi padne na pamet za opisivanje konflikta.
 - b. Dodaju ključne riječi koje opisuju konfliktne situacije.Ovaj dio se sprovodi u tišini bez komentiranja.
2. Kada učenicima ponestane ideja, riječ „MIR“ se napiše na drugi papir. Isti postupak.
3. Razred raspravlja o rezultatima.
4. Kategorizacija raznih tipova konflikta utvrđuje se sa nastavnikom:
 - konflikti koji se mogu riješiti
 - konflikti koji se ne mogu riješiti.

Rješavanje sukoba bez gubitnika (vidjeti vježbu 8.1) vrlo često postaje jedino moguće kroz kompromis. Ovako rješavanje funkcioniše, na primjer, kada oskudne resurse treba pravično dijeliti. Ako je torta mala i svaka osoba koja jede tortu dobija jednak komad torte, onda mogu prihvatiti to rješenje iako će ostati gladan. Ali ako su u sukob uključeni vrijednosti i vjerska uvjerenja, onda je jako teško postići kompromis. A ako je konflikt prouzrokovan etničkim i rasnim podjelama, postoji opasnost od progona ili fizičkog istrebljenja članova jedne strane. Što je racionalniji pristup konfliktnih strana, veća je šansa da sukob bude riješen pregovorima i kompromisom nego nasiljem. Racionalno rješavanje konflikta zahtijeva da strane prave razliku između problema i protivnika i da poštuju protivnikovo ljudsko dostojanstvo u svjetlu ljudskih prava.

Dodatak

Učenici ilustruju različite situacije mirnih i konfliktnih situacija kroz razne crteže ili članke i slike iz novina.

Vježba 8.5. – Kipovi

Obrazovni ciljevi	Učenici su sposobni da identifikuju situacije opresije, da razviju kreativni pristup u nenasilnom rješavanju sukoba i da koriste jezik tijela kao način izražavanja.
Materijali	Nijesu potrebni.

Postupak

- Učenici u parovima rade sljedeće preliminarne vježbe:
 - Jedan učenik zauzima pozu, drugi treba da ga imitira. Učenici zamijene uloge.
 - Jedan učenik stavlja svoju ruku samo na par santimetara udaljenosti od svog partnera. Kad pomakne ruku drugi učenik je mora saviti u bilo koji (neugodan) položaj da budu na istoj udaljenosti.

Ovi zadaci vježbaju učenike da primjećuju jedni druge.
- Na plenarnoj sjednici, učenici predstavljaju situacije opresije i o njima raspravljaju:
 - Dva ili više učenika slažu se oko ideje i potom formiraju grupe kipova kako bi prikazali represivnu situaciju (primjer: dijete koji klečeći čisti cipele nekom bogatašu).
 - Ako se član publike sjeti načina kako da se riješi situacija i da se postigne jednakost, onda raspoređuje glumce prema svom novom modelu.

Idealno bi bilo da se ova vježba izvede u tišini, kako bi učenici bili podstaknuti na pantomimu i razvijanje izražajnosti.
- Više glumaca može postepeno da učestvuje u sceni.
- Nastavnik rezerviše posljednjih 10 do 15 minuta lekcije za plenarnu sjednicu. Učenici daju povratne informacije, a mogu postavljati i pitanja koja vode daljem proučavanju.

Varijacija

- Isti postupak se koristi za ilustraciju ljudskih i dječijih prava i primjere u kojima su ta prava povrijeđena.
- Ovaj zadatak može se nastaviti u konfliktnim situacijama kao i u stvarnim situacijama koje izazivaju napetost.

Vježba 8.6. – Kazna naspran pozitivnog rješavanja konflikta

Obrazovni ciljevi	Učenici se podstiču da prihvate pojmove zakona i pravila u grupi. Učenici su sposobni da prihvate razlike i učestvuju u procesu donošenja odluka. Razvijaju vlastiti kreativni potencijal prilikom rješavanja sukoba.
Materijali	Paket materijala za učenike: "Spisak kazni".

Postupak

1. Učenici *brainstorming*-om dolaze do oblika kažnjavanja. Ovakav uvod u lekciju obraća im se kao stručnjacima, jer se mogu osloniti na iskustvo i posmatranje. Oni već mogu davati svoje komentare.

Nastavnik dijeli radne listove „Spisak kazni“ učenicima i ih oni čitaju u tišini.
2. Učenici raspravljaju u malim grupama (tri ili četiri člana) koje kazne imaju smisla a koje ne.
3. Grupe dijele svoje rezultate sa ostalim grupama (igra *puzzle*/slagalica bi ovdje mogla biti korisna, vidjeti vježbu 5.3.).
4. Učenici se vraćaju u svoje grupe i raspravljaju koja bi kazna trebalo da se odredi u sljedećim situacijama, ako bi uopšte ikakva kazna trebalo da se odredi:
 - Učenik kasni na nastavu.
 - Učenik nije uradio domaći zadatak.
 - Učenik ometa rad u razredu.
 - Učenik je uvrijedio kolegu iz razreda zbog njegovih/njenih vjerskih uvjerenja ili etničkog porijekla.
 - Učenik maltretira učenicu.
 - Učenik se ponaša nasilno u razredu ili za vrijeme pauze.
5. Plenarna sjednica: učenici iznose svoje rezultate.

Plenarna diskusija bi mogla da se koristi za raspravu o sljedećem pitanju: postoje li alternative za kažnjavanje (npr. posredovanje između krivca i žrtve)?

Dodatak

Učenici glume scenu pozitivnog, kreativnog rješavanja sukoba u razredu.

Materijali

(vidjeti sljedeću stranicu)

Radni list za učenike

Spisak kazni

1. Pisanje pjesme
2. Pripovijedanje bajki maloj djeci
3. Pričanje viceva i zagonetki razredu
4. Deset sklekova zbog psovanja
5. Stajati u razredu nakon što škola završi i to onoliko minuta koliko su zakasnili na nastavu
6. Stajati prilikom pisanja
7. Priprema lekcije za razred
8. Jedan sat baštenskog rada
9. Čišćenje rekreacijskog prostora
10. Čišćenje učionice
11. Izbaciti učenika sa časa
12. Deset minuta trčati okolo školske zgrade
13. Zadržavanje u učionici tokom odmora
14. Dodatni rad na predmetu koji vam slabije ide
15. Plaćanje kazne koja doprinosi pokrivanju opštih troškova
16. Napisati izvinjenje
17. Dalji predlozi ...

Vježba 8.7. – Manjine

Obrazovni ciljevi	Učenici razumiju da osjećaj isključivanja može biti rezultat ne samo načina na koja vas društvo posmatra, već i načina na koji vas vaša grupa posmatra.
Materijali	Paket pozitivnih kartica i paket negativnih kartica za svaku grupu. Dva <i>flip chart</i> -a jedan na kojem je napisana riječ „OSJEĆAJI“ i drugi na kojem je napisana riječ „POSTUPCI“. Markeri.

Postupak

Na početku igre, ključno je da učenici ne znaju šta predstavljaju, jer bi se u protivnom mogli poslužiti unaprijed formiranim idejama što bi umnogome omelo tok igre.

Igra je primjer u kojem nastavnik uspostavlja okvir pažljivog i kompleksnog procesa. Unutar ovog strogog okvira, učenici imaju veliku slobodu da razviju i izraze svoje ideje i iskustva.

1. Učenici formiraju grupe od po četiri do šest članova (poželjno je da ih nema više).
2. Svaka grupa dobija paket pozitivnih kartica, marker i dva lista *flip chart* papira. Nastavnik traži da imenuju osobu koja će zapisivati reakcije i komentare grupe. Svi članovi grupe mogu zapisati svoje vlastite reakcije.
3. Nastavnik saopštava učenicima da oni neće predstavljati sebe tokom ove vježbe, već će se predstavljati kao pripadnici manjine. U ovom trenutku treba da ispitaju ko su, ali isto tako i da razmotre poruke na karticama koje opisuju njih i njihovu situaciju.
4. Učenici u krug čitaju jednu karticu drugim članovima grupe. Kad su pročitali svih šest kartica, zapisuju vlastite odgovore na pitanje, „Kako se osjećate kao član ove grupe“ i to na list „OSJEĆAJI“ .
5. Nastavnik dijeli šest negativnih kartica svakoj grupi i onda grupe ponavljaju četvrti korak.
6. Nastavnik traži od učenika da odgovore na sljedeće pitanje, „Šta biste vi učinili kad bi bili u sličnoj situaciji?“ Odgovori će se zapisati na list „POSTUPCI“. Učenici treba da imaju na umu da su još uvijek ista grupa koja je izrazila svoje osjećaje na prvi list. Možda će im nešto što su osjetili ili zapisali sada pomoći da odluče kako će djelovati.
7. Plenarna sjednica:
 - Svaka grupa predstavlja ostatku razreda svoje osjećaje napisane na list „OSJEĆAJI“.
 - Kad sve grupe završe prvi dio, nastavnik traži od učenika da predstave svoje predloge sa lista „POSTUPCI“. Razred bi trebalo da identifikuje konstruktivne postupke i činove nasilja, kao i razlike unutar grupa.
8. Nastavnik pita učenike kako im se čini njihov rad i jesu li naišli na neki problem radeći ovu vježbu (saradnja, vođstvo, itd.), i šta misle da su naučili iz ove vježbe: o samima sebi, svojim reakcijama i grupi. Mogu li uspostaviti vezu između manjine koju je njihova grupa predstavljala sa drugim manjinama koje poznaju?
9. Na kraju, nastavnik kaže svojim učenicima da je grupa koju su oni predstavljali zapravo grupa Roma koju nazivaju i ciganima.

Dodatak

Učenici upoređuju svoje ideje sa Konvencijom o eliminaciji svih oblika rasne diskriminacije.⁸ Učenici mogu istražiti da li opisana situacija odgovara onoj u njihovoj vlastitoj zemlji, koje su mjere vlasti preduzele kako bi riješile problem i koje su mjere koji oni predlažu u skladu s Konvencijom.

Materijali

Paketi pozitivnih i negativnih kartica

Naše kuće nijesu iste kao kuće drugih. One su specijalne i nama je jako stalo do njih. Mi držimo do naših tradicija.	Televizijski programi i novinari ne govore istinu o nama. Tvrde da mi predstavljamo problem. Ne dopuštaju nam da mi ispričamo našu stranu priče.
Mi posjedujemo mnogo vještina. Sposobni smo za sve vrste fizičkog rada i zanate. Naš rad umnogome doprinosi zemlji u kojoj živimo.	Neki ljudi nas tretiraju loše i zovu nas pogrđnim imenima. Ponekad nas napadaju bez ikakvog povoda. Hiljade naših ljudi pobijeno je u inostranstvu i to ne tako davno.
U prošlosti naši ljudi činili su mnoga hrabra djela. Mi volimo da se prisjećamo naše prošlosti.	Nemamo pitku vodu, niti imamo pristup komunalnim uslugama.
Mi smo jako nezavisni. Brinemo jedni o drugima. Ne dugujemo ništa nikome.	Neki doktori ne žele da nas liječe kad smo bolesni. Nama je jako teško da dobijemo socijalnu zaštitu.
Volimo da se okupljamo i pričamo priče oko vatre i da pjevamo. Smatramo da je jako važno uživati u životu.	Ljudi nas ne žele u svom komšiluku. Neki nas ljudi žele da nas zaposle zbog onoga što jesmo.
Pokušavamo da živimo blizu naše porodice i prijatelja. Dobro se brinemo o starijim ljudima u našoj zajednici. Obožavamo našu djecu.	Ponekad imamo problema s policijom i lokalnim vlastima i to zbog toga što smo se našli na krivom mjestu u krivo vrijeme.

⁸ Konvencija o eliminaciji svih oblika rasne diskriminacije, usvojena od Generalne skupštine Ujedinjenih nacija 20. novembra 1963. godine. Tekst je dostupan na internetu.

Vježba 8.8. – Slike rata i mira

Obrazovni ciljevi	Učenici mogu definisati različite aspekte rata i mira. Učenici razvijaju vještine čitanja slika. Učenici su sposobni da izraze svoje ideje i osjećaje o ratu i miru.
Materijali	Velika zbirka slika (uključujući fotografije, crteže, oglase i sl.).

Postupak

1. Neke fotografije su prikazane učenicima. Idealno bi bilo da se te fotografije nalaze na zidovima učionice ili dobro osvijetljenom hodniku škole. Učenici bi trebalo da vide te slike kao jednu izložbu.
2. Učenicima se pruža prilika da reaguju spontano. Koje slike predstavljaju mir – ili rat? Nastavnik ne forsira učenike da komentarišu. Na kraju ovog uvodnog koraka, nastavnik ističe da li su se učenici dogovorili oko svojih komentara ili nijesu. O razlikama u percepcijama dalje se ne raspravlja.
3. Učenici biraju fotografiju koja im se posebno dopada. Treba im omogućiti da je izbliza pogledaju ako to žele. U tišini, učenici pismeno odgovaraju na sljedeća pitanja:
 - Šta ste vidjeli (opišite)?
 - Kakve su vaše misli o slici (promišljanje i mašta)?
 - Kakvi su vaši osjećaji o slici (emocije)?
4. U grupama od po četiri učenici biraju slike i formiraju kontrastne parove. Oni mogu uključiti neke slike koje su proučili u trećem koraku, ali isto tako mogu izabrati druge fotografije.
5. Učenici predstavljaju svoje izbore u plenumu i iznose razloge za svoj izbor. Ako vrijeme ističe, svaka grupa bi trebalo da predstavi barem jedan par kontrasta.
6. Promišljanje. Učenici izražavaju svoje osjećaje i misli. Mogu postaviti pitanja o situacijama koje su prikazane na fotografijama, a ta pitanja mogu biti predmet daljih rasprava.

Dodatak

Isti predmet može se proučavati kroz književnost i slikarstvo. Razred organizuje izložbu o ovim temama.

Ilustracije

Uvod

Švajcarski umjetnik Peti Viskeman napravio je ilustracije za ovu knjigu. One izražavaju ključne teme ovih vježbi kroz umjetnički izraz i time otvaraju nove pristupe da učenici shvate demokratiju i ljudska prava. Sljedeće stranice sadrže reprodukcije ilustracija u izvornoj veličini kako bi se mogle kopirati i prezentirati u razredu.

Stvaranje atmosfere u učionici

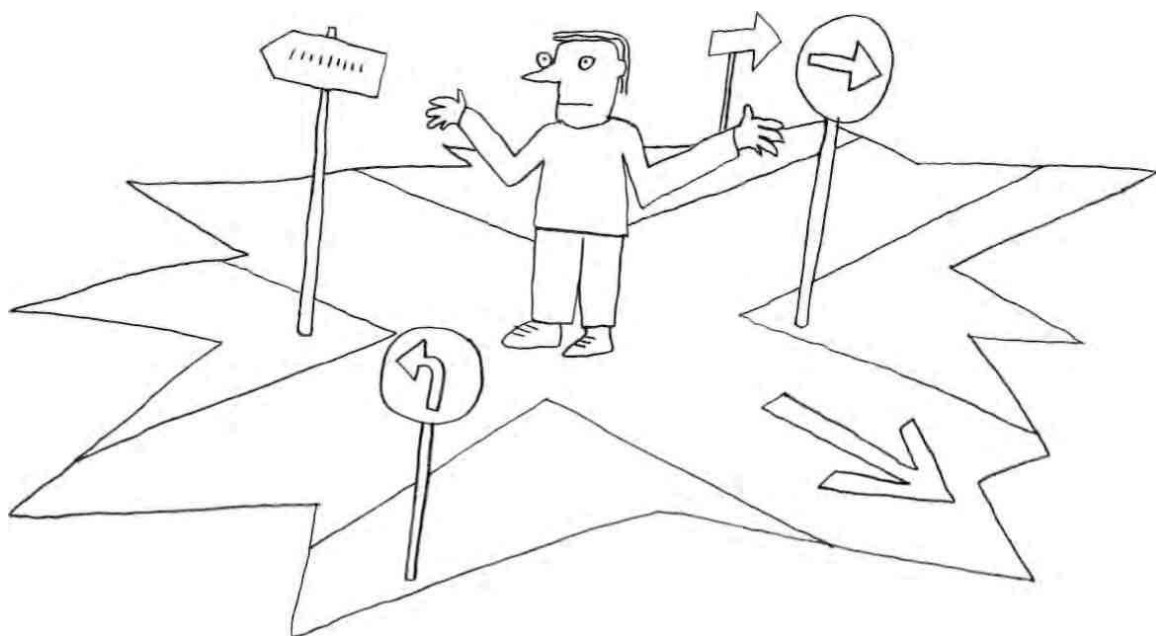
Ilustracija iz Poglavlja 1

Obrazovanje za demokratiju i ljudska prava – knjiga VI

Podučavati demokratiju

Zbirka modela za obrazovanje za demokratiju i ljudska prava.

Pojašnjavanje vrijednosti

Ilustracija iz Poglavlja 2
Obrazovanje za demokratiju i ljudska prava – knjiga VI
Podučavati demokratiju
Zbirka modela za obrazovanje za demokratiju i ljudska prava.

Upoznavanje ljudskih prava

Ilustracija iz Poglavlja 3
Obrazovanje za demokratiju i ljudska prava – knjiga VI
Podučavati demokratiju
Zbirka modela za obrazovanje za demokratiju i ljudska prava.

Doživljavanje drugih

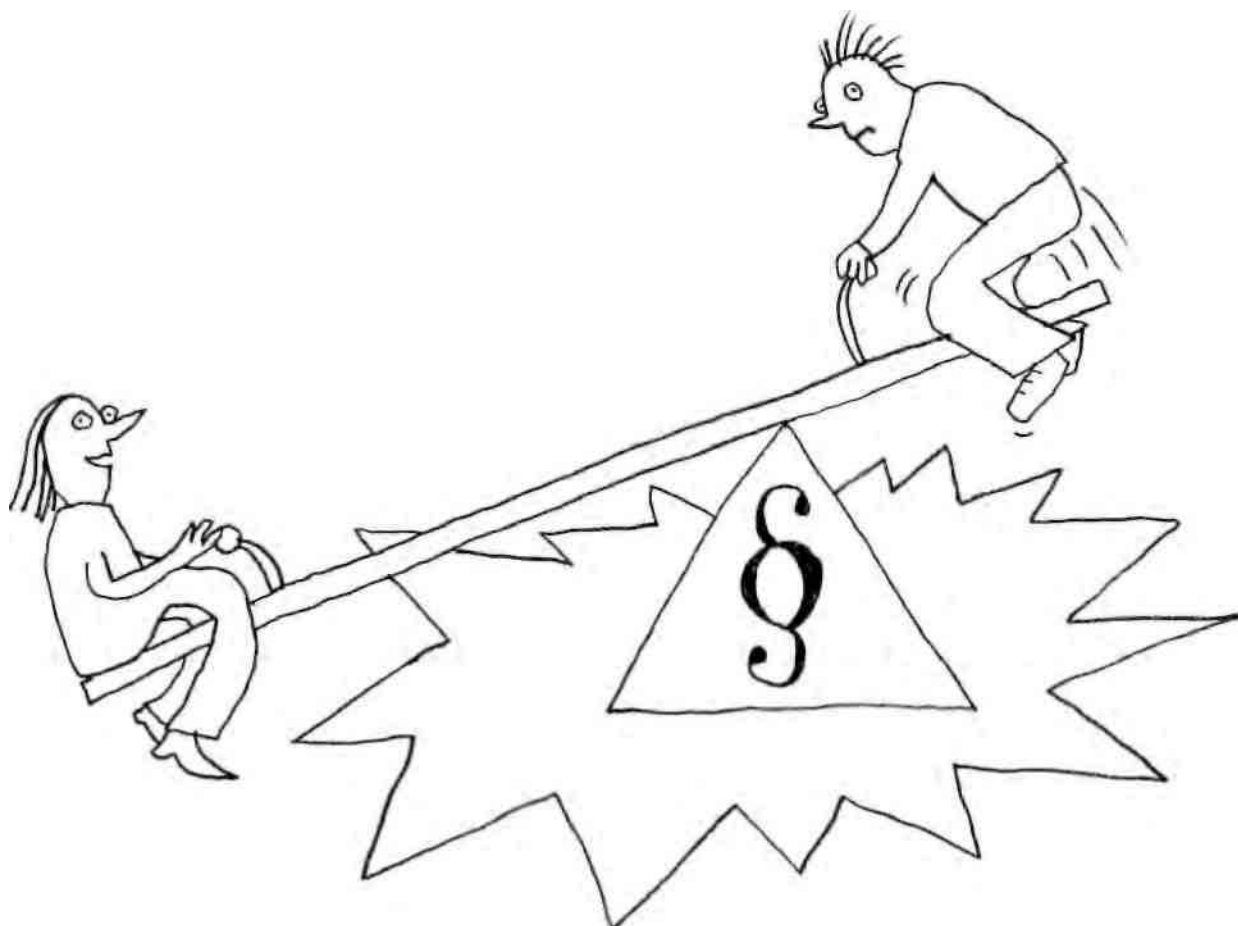
Ilustracija iz Poglavlja 4

Obrazovanje za demokratiju i ljudska prava – knjiga VI

Podučavati demokratiju

Zbirka modela za obrazovanje za demokratiju i ljudska prava.

Omogućiti djelovanje pravde

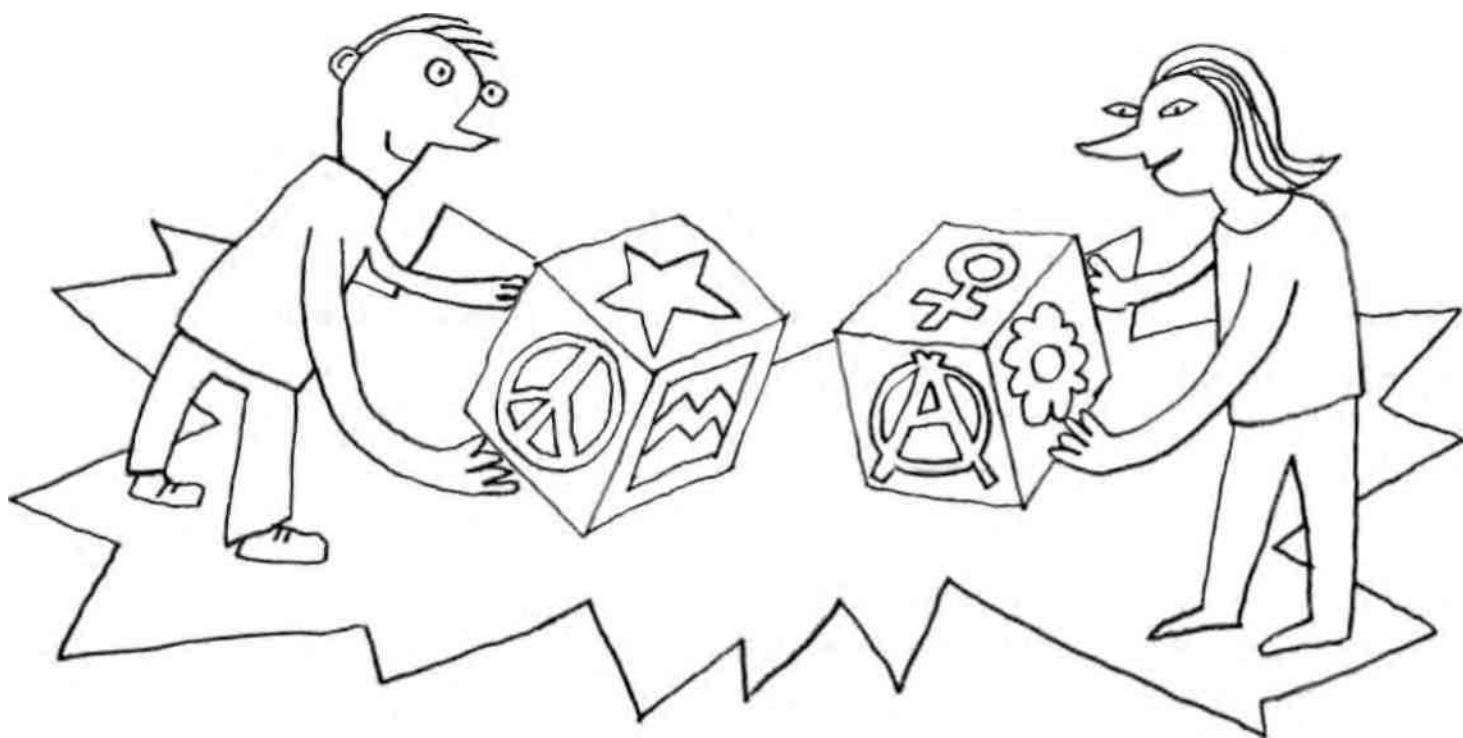
Ilustracija iz Poglavlja 5

Obrazovanje za demokratiju i ljudska prava – knjiga VI

Podučavati demokratiju

Zbirka modela za obrazovanje za demokratiju i ljudska prava.

Razumijevanje političke filozofije

Ilustracija iz Poglavlja 6

Obrazovanje za demokratiju i ljudska prava – knjiga VI

Podučavati demokratiju

Zbirka modela za obrazovanje za demokratiju i ljudska prava

Učestvovanje u politici

Ilustracija iz Poglavlja 7

Obrazovanje za demokratiju i ljudska prava – knjiga VI

Podučavati demokratiju

Zbirka modela za obrazovanje za demokratiju i ljudska prava

Kako se nositi s konfliktom

Ilustracije iz Poglavlja 8

Obrazovanje za demokratiju i ljudska prava – knjiga VI

Podučavati demokratiju

Zbirka modela za obrazovanje za demokratiju i ljudska prava

Ovaj priručnik za nastavnike sadrži zbirku vježbi i modela za Obrazovanje za demokratiju i ljudska prava (u daljem tekstu: EDC/HRE) u školama kao i za neformalno obrazovanje. Ovi modeli nastave pružaju okvir kojim se učenici aktiviraju, tako što im se pružaju primjeri razumijevanja opštih principa demokratije i ljudskih prava. Mnoge vježbe mogu se prilagoditi raznim starosnim grupama, s obzirom da nivo razmišljanja može varirati.

Velika raznolikost pristupa odražava činjenicu da su autori iz različitih djelova Evrope dali doprinos ovoj knjizi. Autori su se oslonili na različite izvore i tradicije podučavanja i učenja i odabrali modele koje poznaju iz svog praktičnog iskustva i provjere u razredu. Međutim, postoji zajedničko razumijevanje EDC/HRE koje se provlači u svakom dijelu ove knjige: u EDC/HRE, metodi su nosioci poruka. Ovaj priručnik pruža korisnicima mogućnost da izaberu i isprobaju različite tradicije i pristupe Obrazovanju za demokratiju i ljudska prava (EDC/HRE).

Ovo je knjiga VI iz serije od šest knjiga:

Knjiga I - Obrazovanjem do demokratije; Obrazovanje za demokratiju i ljudska prava - Popratni materijal za nastavnike

Knjiga II - Odrastati u demokratiji; Obrazovanje za demokratiju i ljudska prava - Nastavni programi za osnovni nivo

Knjiga III - Zivjeti u demokratiji; Obrazovanje za demokratiju i ljudska prava - Nastavni programi za niži srednji nivo

Knjiga IV - Učestvovati u demokratiji; Obrazovanje za demokratiju i ljudska prava - Nastavni programi za viši srednji nivo

Knjiga V- Istražujući dječija prava; Obrazovanje za demokratiju i ljudska prava- Devet kratkih projekata za osnovni nivo

Knjiga VI- **Podučavati demokratiju**; Obrazovanje za demokratiju i ljudska prava, Zbirka modela za obrazovanje iz oblasti demokratije i ljudskih prava

www.coe.int

Savjet Evrope ima 47 zemalja članica, čime praktično pokriva cijeli Evropski kontinent. Njegov cilj je da razvija zajedničke demokratske i pravne principe koji se temelje na Evropskoj konvenciji o ljudskim pravima i drugim relevantnim tekstovima o zaštiti pojedinca. Otkada je osnovan 1949. godine, nakon završetka Drugog svjetskog rata, Savjet Evrope simbolizuje pomirenje..